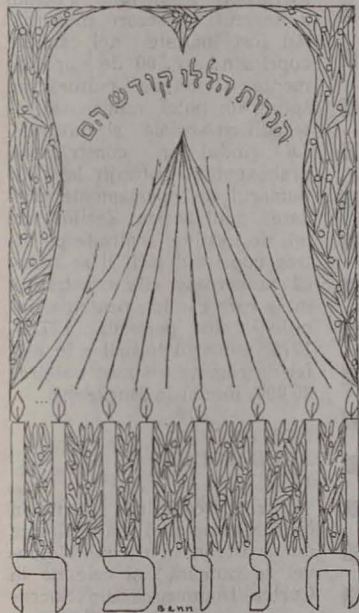

În aceste zile de Hanuca 5736

Lumini, lumini... desen de BENN

La ora când acest număr al revistei merge la tipar, binecuvântate lumini de Hanuca s-au aprins în toate obștile noastre. Cu emoție și bucurie le aprindem seară de seară în căminele și în casele noastre de rugăciuni, întru evocarea unui miracol străvechi, care este însăși explicația supraviețuirii noastre. Căci dacă în general istorie înseamnă existență, pentru noi a însemnat în toate timpurile supraviețuire.

Ca și în anii trecuți, în prima seară, aprinzând prima lumină de Hanuca, am rostit *Shehianu*, mulțumirea noastră către Cel Atotputernic că am trăit încă un an, că ne-a hărăzit din nou bucuria prăznicului acestei modeste sărbători. Și în fiecare seară, sporind mereu cu o lumină constelația luminii, rostim binecuvântarea pentru minunea săvârșită. *Baiamim haem*,

bazman haze, în acele zile de demult și totodată în vremurile noastre. Căci, nu numai acum 2140 de ani, pe vremea Maccabeilor, ci până în zilele noastre cei puțini la număr au fost izbăviți de amenințarea celor mulți, lumina s-a vădit biruitoare asupra întunericii, spiritul asupra forței brutale.

Baiamim haem, bazman haze... Ca și atunci credem și azi cu o credință desăvârșită că rostul nostru în lume este de a sluji lumina, spiritul, progresul. S-o facem cu modestie, fără ostentație, așa cum modeste sînt luminările ce le aprindem în aceste seri de Hanuca. Acesta este sensul lor și aceasta explicația de ce modesta lor lumină nu este sfîntă.

Ca și în anii trecuți, Hanuca este un prilej fericit pentru comunitățile noastre de a primi vizita Eminenței Sale d-lui Șef rabin dr. Moses Rosen. Prezența, cuvîntul d-sale inspirat aprind bucuria în inimile enoriașilor, sporind strălucirea luminilor de Hanuca. Fără a ține seamă de timp, distanță sau condiții meteorologice, păstorul nostru spiritual e prezent în comunitățile mai mari, cu sute sau mii de enoriași, dar nu ocolește nici micile comunități, care numără cu totul doar câteva familii. Căci toate comunitățile noastre, indiferent de număr sau mărime, sînt deopotrivă sfinte, toate sînt învăluite de aceeași sacerdotăală dragoste și grijă.

În acest Hanuca al anului 5736 lucrul se cuvine subliniat cu deosebire. De aceea, spre a fi în aceste zile în mijlocul enoriașilor, Eminența Sa a scurtat programul vizitei în S.U.A. și, revenit dintr-o călătorie lungă și oboșitoare, unde a desfășurat o intensă activitate, nu și-a îngăduit nici un răgaz de odihnă, ci de a doua zi a început vizitarea comunităților din țară. Programul d-sale prevede peste 25 de comunități, mai mari și mai mici. Și celelalte comunități vor primi vizita unor conducători ai F.C.E. Pretutindeni serbările de Hanuca se bucură de participarea largă a enoriașilor, răsuna cântările de slavă și recitările ce slăvesc lumina Maccabeilor.

Hanuca 5736 se înscrie, astfel, în cronica obștei evreiești din România ca un popas sărbătoresc, datorat de alege bucurii spirituale și reînnoită încredere în viitor.

Întoarcerea în țară a Eminenței Sale d. Șef rabin dr. Moses Rosen

În seara zilei de 26 noiembrie a. c. s-a întors în țară, după călătoria făcută în Anglia, S.U.A. și Canada, Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen.

Pe aeroportul internațional Otopeni au venit să-l întâmpine și să-i adreseze urarea călduroasă de *Baruh Haba*; d-na Amalia dr. Rosen; *Emil Sechter*, secretar general al F.C.E.; *Daniel Segal*, președintele Comunității evreilor din București; prim-rabin *I. M. Marilus*; *Victor Rusu*, prim-redactor al „Revistei culturii mozaic”; *Sami Edelstein*, președintele secției de asistență; *Marcel Bădescu*, consilier, efori de temple și sinagogi, funcționari ai F.C.E. și ai comunității din București.

A fost de față d. *Ion Lungeanu*, director în Departamentul Cultelor.

În numărul următor al revistei vom publica o relatare a vizitei și activității Eminenței Sale în S.U.A.

La malurile Babilonului...

Pentru credincioși, ziua de 10 Tevet (Asara b'Tevat) (în acest an la 14 decembrie) este zi de post și de doliu, în amintirea începerii asediului Ierusalimului, în anul 586 î.e.n., de către armata regelui babilonean Nebucadnetar al II-lea.

Acest rege, fiu al lui Nabopalassar — la rîndul lui o mare figură a istoriei Babilonului — a dus regalul său la cea mai puternică înflorire, pe care o cunoșcuseră vreodată. Încă de pe cînd era prinț moștenitor, a înfrînt la Karkemis, în anul 605, pe regele din Mitraim, Noho, fără însă să reușească a-i cucerii și țara. A smuls însă de sub stăpînire acestui stat regalul lui Iehuda, pe care l-a declarat vasal și l-a obligat la tribut. Trei ani mai tîrziu, regele iudeu Ioachim a denunțat înțelegerea cu Babilonul, în speranța unei răscoale generale a popoarelor înrobite de marele regat. O armată imensă, comandată de însuși Nebucadnetar, apare la porțile Ierusalimului. Între timp, Ioachim moare și îi urmează la tron fiul său Ioachim, care, dîndu-și seama că rezistența ar fi inutilă, se supune.

Nebucadnetar a fost însă nemilos: ațit regele, cît și familia sa, precum și mii de supuși fură duși în exil, la Babilon. Pe tron este instalat Zedekia (597—586 î.e.n.), unul din cei ce prestaseră jurămîntul de vasalitate.

Atitudinea lui Zedekia s-a dovedit oscilantă. În țară existau două curente: unul, condus de profetul Iermiahu, vedea în vasalitatea față de Babilon un rău mai mic decît războiul; celălalt era reprezentat de partidul războinicilor, care cerea eliberarea cu orice preț de sub jugul babilonean.

Convins de inevitabilitatea catastrofei și în dorința de a feri țara de nimicirea totală, Iermiahu îl sfătuește pe rege să se predea comandamentului oștilor lui Nebucadnetar. Demnitarul curții, care nutrește pentru profet o ură nemărginită, socotesc că a sosit momentul pieirii lui. „Zedekia — ne descurajează luptătorii”. Iermiahu este aruncat într-o groapă adîncă, ceea ce i-ar fi adus sfîrșitul dacă, cu în-cuviințarea regelui, un sclav nu l-ar fi scos de acolo și nu l-ar fi adus din nou, sub pază, în clădirea palatului. Din timpul acestor zile grele pentru Iermiahu datează strigătul lui de dezneajdeje: „Vai mie, mamă, că m-ai născut să fiu om de sfadă și de pricină pentru toată țara!” (Ier. 15, 10).

În Ierusalimul supraaglomerat izbucni curînd foamea. Bărbați și femei rătăceau ca stafiele pe străzi, copiii cereau plîngînd pîine. Luptătorii, istovii, abia dacă se mai puteau apăra. În vara anului 586, babilonenii izbutesc să facă o spîrtură în zidul cetății și să pătrundă în oraș. Ei dezlînguie un masacrul îngrozitor. Împreună cu trupele babilonene au pătruns, ucînd pe oricine le ieșea în cale, edomiții. Regele Zedekia, care împreună cu suita lui, fugise în timpul nopții din capitală, a fost ajuns în urmă la Iericho de către cavaleria babiloneană și adus la cartierul general de la Ribla.

Răzburarea lui Nabucadnetar a fost teribilă. El a dat ordin ca fiii vasalului său necredincios să fie ucis în fața tatălui lor, iar lui Zedekia să i se scoată ochii și să fie trimis în lanțuri la Babilon. Cruntul învingător a dat poruncă căpitanului gărzii sale să distrugă Ierusalimul pînă la temelii. Distrugerile au culminat cu incendierea Templului.

Astfel a început exilul babilonean, o prelungă epopee de lacrimi și sînge pentru poporul iudei. În amintirea acelor tragice evenimente, înțelepții noștri au instituit ziua de post și rugăciune de la 10 Tevet.

FAMILIA ABULAFIA

Au fost rabini, comentatori talmudiști, cabalisti, poeți, oameni de știință, conducători comunitari, medici, financiari, diplomați, înalți demnitari. Patronimul lor comun este Abulafia. Sub acest nume s-a ilustrat una dintre marile familii evreiești originare din Spania. Din rîndurile ei, un număr impresionant de membri s-au remarcat în diverse domenii ale vieții iudaice vreme de șapte secole (între veacurile XII și XIX).

Ramura cea mai importantă a acestei familii s-a stabilit la Toledo pe la începutul celui de-al XII-lea secol și, fiind compusă din leviți, ea a devenit cunoscută sub numele de Halevi Abulafia. După expulzarea evreilor din Spania (1492) membrii familiei Abulafia pot fi regăsiți în diferite țări din bazinul mediteranean. „Encyclopaedia Judaica” citează nu mai puțin de 29 de nume din această familie ilustră. În „mica noastră enciclopedie” ne vom mărgini, mai modest, să prezentăm cititorilor doar trei Abulafia, dintre cei mai cunoscuți din așa numita „epocă de aur spaniolă”. Este vorba de Meir Halevi, Abraham ben-Samuel și Samuel ben-Meir Halevi.

POETUL TALMUDIST

Rabi Meir Halevi Abulafia, născut la Burgos în 1170, a părăsit orașul natal încă din anii tinereții, stabilindu-se la Toledo unde a rămas pînă la moartea sa, în 1244. El a jucat un rol remarcabil în viața comunităților evreiești din Spania (mai ales în domeniul organizării religioase), ilustrîndu-se în mod special în conducerea obștei din Toledo unde a fost membru al „bet din”-ului (tribunal

religios local). Comentator talmudic, gînditor și poet ebraic, Meir Halevi Abulafia a fost cel mai renumit rabin sefard al epocii sale.

Activitatea scriitoricească a lui Rabi Meir Halevi îmbrățișează patru mari teme: „Halaha” (jurisprudența talmudică avînd forța de lege), „Masora” (transmiterea tradițională a textelor biblice), poezia ebraică și controversa privind unele opinii ale lui Maimonide.

Scrierea lui cea mai puțin cunoscută — dar, poate, cea mai importantă — este un comentariu foarte amplu și extrem de detaliat, care se referă la mai bine de jumătate din Talmud și care poartă titlul de „Sefer perate feratim” (Cartea celor mai mici detalii). Unic, atît prin amploarea sa cît și prin calitatea analizei și prin înalta ținută literară, comentariul, scris în limba arameică, este considerat ca o chintesență, ca o încoronare a operei școlii talmudice a rabinilor din Spania (autorul este, în fapt, ultimul reprezentant remarcabil al acestei școli).

Un tînar, originar și el din Spania, Nahmanide, a introdus în școlile rabincice spaniole metoda de studiu a „tosafiştilor” din Franța și Germania, eclipsînd succesul meritat de comentariul creat de Rabi Meir Abulafia. Renumele operei lui Rabi Moșe ben Nahman a umbrit pe cel al „Cărții celor mai mici detalii”. Se știe însă că „Sefer perate feratim” a fost apreciat și studiat de Așer ben Yekiel din Toledo și de alți erudiți ai vremii și că fiul lui Rabi Așer, celebrul Jacov ben-Așer a folosit acest comentariu drept bază pentru o mare parte a faimosului său cod „Turim”.

Bazîndu-se pe vechi manuscrite, Rabi Meir Abulafia a studiat texte tradiționale (Continuare în pag. V-a)

IDIȘUL CĂ LIMBĂ MATERNĂ

Între 4 și 5 milioane de evrei vorbesc idișul ca limbă maternă. Aceasta este concluzia la care a ajuns profesorul Marwin Herzog, conducătorul Centrului pentru studiul limbii idiș de pe lângă universitatea Columbia.

Împreună cu un grup de specialiști de la Columbia University și de la alte centre universitare și științifice, profesorul Herzog lucrează la întocmirea unui atlas al limbii idiș. Lucrarea va cuprinde un număr de o sută de hărți care vor ilustra variantele lexicale folosite de colectivitățile evreiești din diferite colțuri ale lumii. Atlasul urmează să cuprindă, de asemenea, regionalismele, expresiile idiomatice și celelalte variațiuni lexicale ce puteau fi constatate printre vorbitorii limbii idiș pînă în preajma celui de-al doilea război mondial. La lucrările de întocmire a Atlasului este utilizată și o mașină electronică.

Începuturile dramaturgiei ebraice

Nu fără teme, istoriografia ebraică manifestă tendința de a considera „Cin-tarea cîntărilor” și „Cartea lui Iov” drept drame și a le interpreta ca atare. Totuși, nici în perioada biblică, nici în perioada post-biblică nu se poate vorbi despre un teatru ebraic, în accepția deplină a noțiunii. Un embrion al unui asemenea teatru poate fi considerat însă lucrarea lui Ezekiel, „Ieșirea din Mițram”, scrisă în grecește (în anul 200 era noastră).

Dramaturgia ebraică propriu-zisă s-a dezvoltat mai târziu, și anume din litaniiile serviciilor religioase sinagogale. Într-adevăr, din timpurile cele mai vechi oficianții și poezia întonați unele rugăciuni mai importante, ca Șemonei Esrei, Kiduș, Halel etc. Odată cu încorporarea poemelor religioase în ceremonial, au apărut creații în care mai multe persoane sau intruchipări ale unor obiecte neluștele poartă discuții. De exemplu, într-un *piyut* (poem) arameic anonim, marea, deșertul, stîncile se întreabă ce a devenit Moșe, pe care nu l-au mai văzut de pe vremea cînd făcea minuni. În alte *piyutim*, Moșe vorbește cu îngerii și cu Dumnezeu. Aproape toți marii poeți evrei din Spania care au scris în ebraică au cultivat acest gen. De la Abraham ibn Esra (mort în 1168) a apărut în literatura ebraică un gen de poezii în care trupul și sufletul, vara și iarna, vinul și apa își disputau înțelțate. Acest gen de poezii există în multe literaturi din Europa și reprezintă stadiul premergător dramei. Ele erau recitate pînă în secolul al XVIII-lea la tîrnosirea unor sinagogi, la nunți, la ceremonii funerare etc.

Din numeroasele creații de acest gen se relevă „Convorbirea dintre spiritul sîrăciei și spiritul numelui bun” a lui Sabatal Beer din cartea sa „Bar Esce” scrisă în 1674; „Dialog între viață și moarte”, „Tînguire la moartea lui M. Zacuto” (1697); „Dialog între iertare și adevăr” (cu acompaniament muzical) apărută în 1708, în cartea lui Josef Fiametta „Or Boker”; „Convorbire cu moartea” de Jesaja Bassani, scrisă cu ocazia morții lui Salomon Nizza, în 1718 etc.

La începutul secolului al XVII-lea, autori evrei au început să participe la

crearea teatrului spaniol-portughez, scriind piese, de predilecție cu teme evreiești. Astfel, Miguel Barrios (1625—1701) a scris pentru academia evreiască din Amsterdam o piesă religioasă intitulată „Autos mosaycos”, „Comedia famosa de Aman i Mordechai”, al cărui autor nu este cunoscut, se bănuiește că a fost scrisă de Antonio Enriques Gomez. În 1624, la sinagoga din Amsterdam s-a prezentat piesa lui Paul de Pinas „Discuția dintre cei șapte munți (biblici)”. O culegere de piese apărută mai târziu cuprinde o serie de drame spaniole celebre ale lui Calderon, Lope de Vega, Montalvan ș.a. ale căror teme sînt luate din istoria evreilor.

Influența teatrului italianesc asupra dramei ebraice este evidentă în *Zahut Bedihuta din Kiduș*, o comedie anonimă în cinci acte, care s-a păstrat în manuscris.

Mult timp s-a considerat că prima dramă ebraică este „Jesod Olam” (Temele lumii), o lucrare din tinerețe a cabalistului Moșe Zacuto (1625—1697). O altă piesă a lui Zacuto este „Tofte Aruh”, care descrie o călătorie în infern și care a fost prezentată prima dată la Ferrara.

Prima dramă tipărită în limba ebraică se numește „Astrei ha-Tikva” (Prizonierii speranței); a fost scrisă de Josef Penço dela Vega și a apărut în anul 1673 la Amsterdam. A doua ediție a apărut la Livorno, în anul 1770. Contemporanul său, Immanuel Frances din Mantua (1618—1703) a introdus în literatura ebraică comedia muzicală alegorică, de pildă „Vicual” care a fost reprezentată la Florența în 1670. Comedii muzicale ebraice, scrise mai târziu de Callmani și de M. H. Luzzatto, sînt inspirate după cele italienești; textul se compune din recitative și arii iar piesa se termină cu un cor. Drept personaje sînt intruchipate virtuți și vicii, înțelepciunea, gelozia etc.

În secolul al XVIII-lea, perioada de înflorire a teatrului ebraic din Italia, Jacob Daniel Olmo în piesa „Eden aruh”, (tipărită în 1743) imită piesa „Călătoria în iad” a lui Zacuto, Moșe Halm Luzzatto este cel mai cunoscut dintre scriitorii în limba ebraică. El a scris „Pastor Fide”, „Migdal Os” (Turnul victoriei), „La-

teșarim Tehila” (Recompensa celor drepti). Această din urmă piesă, apărută în anul 1743, a fost reeditată de atunci de peste 20 de ori. Din această perioadă s-au remarcat „Kol Milin” de Abrahim Isac Castelo. La sfîșierea sinagogii din Florența, în anul 1793 a fost prezentată piesa „Simhat Mițva” de Daniel Terni, cu muzica de Michael Bolaffi, al cărui text a apărut într-o ediție de lux.

În afară de melodramele italiene au servit drept exemplu și dramele lui Racine. David Franco Mendez (1713—1792), considerat în acea perioadă cel mai prominent scriitor în limba ebraică din Olanda, a publicat în anul 1770 „Gemul Atalahu”, care oglindește în formă și exprimare exemple italiene, în conținut însă piesa lui Racine. Samuel Romanelli din Mantua a tradus în limba ebraică „Ifigenia în Aulida” de Zeno și „Temistocle” de Metastasio și a scris două comedii muzicale pentru nunți.

În Germania, drama ebraică este introdusă de Menahem Mendel Bresselau, care prezintă la o șerbare de Bar-mițva piesa alegorică „Jaldut u Baharut” (în 1786). De o deosebită apreciere s-a bucurat la apariția ei piesa lui Zwi Hirsch Dernburg „Josevei Tevel”, împărțită în 18 convorbiri (Masmarim). Aaron Wolfsohn a prezentat în piesa sa „Siha be Olam ha-nesamot” (Convorbire în lumea spiritelor) un rabin ortodox care în paradis are o dispută cu Maimonide și cu Mendelssohn. În estul Europei, Josef Efrati a scris sub influența lui Shakespeare piesa „Melahat Saul”, care, ca și piesele lui Luzzatto s-a bucurat de numeroase reeditări.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dramaturgia ebraică înregistrează o stagnare. Apar piese, cele mai multe cu teme biblice, dar valoarea lor este scăzută. În epoca iluminismului, teatrul ebraic joacă un rol esențial. Prima încercare de a prezenta teme actuale a făcut-o Josef Wisner în drama sa „Kol Bohim”.

Odată cu pătrunderea naturalismului în romanul ebraic, începe să se producă o schimbare și în dramaturgia ebraică. Pe primul plan apare interesul pentru probleme evreiești de actualitate. Șalom Aș, I. Peretz, P. Hirschbein, care au scris piese în idiș, au scris și drame în ebraică, stimulînd apariția unor trupe de teatru ebraice. A.B.

BILANȚ AL CONSTRUCTORILOR

Din diferite locuri din țară parvin știri îmbucurătoare în legătură cu construcția de locuințe și al unor noi obiective sociale. Patrimoniul locativ al Capitalei a crescut cu peste 21 000 de locuințe, predate la cheie, 5 000 se află în faza de finisare, iar la restul de 7 500 de apartamente prevăzute în plan s-au executat majoritatea lucrărilor. Municipiul Focșani a devenit o așezare modernă. Au fost înălțate noi cartiere cuprinzînd 7 500 de apartamente, o casă de cultură, un spital, un hotel, numeroase alte edificii sociale și culturale. La rîndul lor, constructorii prahoveni au rotunjit la 3 000 numărul de apartamente predate anul acesta. Zecilor de mii de locuințe realizate pe întreg cuprinsul țării li se adaugă numeroase alte construcții, între care cîmine pentru nefamilisti. În perioada 1971—1975, numărul locurilor în astfel de cîmine a sporit cu circa 35 000, numai în București.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE

Între descoperirile făcute în cadrul campaniei arheologice din acest an în nordul Moldovei se numără și cele de la Curtea Domnească din Suceava. O primă grupă de urme materiale o constituie ceramica de întrebuintare curentă, care dovedește nu numai continuitatea de viață și cultură pe aceste locuri, dar și evoluția tehnicii de producere a ceramicii. Au mai fost descoperite monezi datînd din vremea lui Petru Mușat pînă în secolul al XVII-lea, fapt ce dovedește existența unui comerț dezvoltat pentru vechiul tîrg moldovenesc. Alte descoperiri pun în lumină practicarea unor meșteșuguri. Au fost dezagropate unelte care serveau la prelucrarea metalelor, la finisarea sau decorarea obiectelor.

APROVIZIONAREA POPULAȚIEI

Pentru îmbunătățirea aprovizionării populației în perioada toamnă-iarnă, au fost întreprinse o serie de acțiuni de către comerț, industria ușoară și alți factori de resort. În rețeaua comercială din țară a fost repartizat pe ultimul trimestru un volum suplimentar de mărfuri în valoare de circa 1 400 milioane lei. Dirijările de articole de confecții, tricotaje, țesături și încălțăminte etc. continuă intens. Prin intermediul Tîrgului pe țară al mărfurilor de sezon organizat la Palatul sporturilor și culturii din Capitală s-a asigurat o mai bună așezare pe teritoriu a unor mărfuri de sezon, de 415 milioane lei. O altă acțiune întreprinsă a constat din contractarea — cu cooperarea meșteșugărească — a unui volum de produse de valoare de cca. 775 milioane lei. Este vorba de diverse articole de confecții și de uz casnic. Sint în curs și alte importante măsuri pentru îmbunătățirea aprovizionării populației.

Colecția de manuscrise Sasson

O interesantă licitație a avut loc de curînd la Zürich, în cadrul căreia au fost oferite „manuscrise din celebra colecție Sasson”. De remarcat că Zürichul a devenit în ultimul timp centrul celor mai importante licitații de obiecte de artă, manuscrise rare etc.

Actuala licitație este organizată de firma Sothby din Londra și se pare că a fost cea mai importantă licitație de manuscrise ebraice care s-a ținut vreodată. De unde provin aceste manuscrise?

Intemeietorul colecției de cărți și manuscrise, David Solomon a trăit între anii 1880—1942 fiind unul dintre nenumărații nepoți ai lui David Sasson, emigrat în 1832 de la Bagdad la Bombay, unde a înființat cele mai mari companii financiare.

David Sasson și-a dedicat viața studiului, devenind un mare colecționar de manuscrise ebraice. În colecția sa reunit peste 1150 manuscrise, multe dintre ele fiind unice și dintre cele mai importante. Colecția aceasta și-a alcătuit-o din achiziții de la anticari vestiți din Germania, Italia, Anglia, Africa de Nord sau direct de la posesori de valoroase manuscrise. Un interes deosebit a arătat pentru ediții rare de Biblii, texte talmudice și midrașe, codice rabine, comentarii biblice și liturghii ale riturilor diferitelor comunități iudaice. Printre altele a reușit să achiziționeze cîteva dintre cele mai valoroase biblii samaritane. În anul 1932 a publicat catalogul colecției sale, socotit în lumea ebraică ca o importantă contribuție la cunoașterea valorilor existente. După moartea sa moștenitorii au vîndut o parte din bibliotecă, dar numai cărți, nu și manuscrise.

Acum e în curs organizarea vînzării la licitație a unor manuscrise. În acest scop firma Sothby din Londra, care organizează licitația la sucursala sa din Zürich, a întocmit un interesant catalog, însoțit de o documentație savantă. Acest catalog a fost întocmit de către profesorul Chimen Abramsky de la University College din Londra.

Dintre prețioasele manuscrise oferite spre vînzare, enumerăm numai cîteva. În primul rînd, atrage atenția partea a doua și a treia din Mișna cu comentariile lui Maimonide în iudeo-arabă, două volume a câte 152 respectiv 180 pagini din anii 1160—1168. Primul volum începe cu cap. 8 din tratatul Eirubin și este urmat de Pesahim. Volumul doi este alcătuit din Yebamot, Ketubot, Nedarim etc. Se pare

Pagină-manuscris din opera principală a lui Maimonide, „Căluza rătăciților”. Textul e redactat în limba arabă și caractere ebraice.

că acesta este singurul manuscris-autograf al lui Maimonide de la care au mai rămas doar cîteva scrisori și puține fragmente de lucrări.

Autorul catalogului susține că întregul manuscris e scris de mîna lui Maimonide. Unii specialiști sînt însă de părere că numai corecturile și unele completări ar fi scrise de mîna lui Maimonide. Valoroșul manuscris a fost achiziționat de David Sasson în anul 1908, de la rabinul Jacob Moșe Toledano, care îl descoperise la începutul secolului de la cineva care nu-l aprecia valoarea și îl păstra în condiții improprii.

Un manuscris rar este More Nevuim, de asemenea de Maimonide, tradus din iudeo-arabă în limba ebraică în secolul al XIV-lea de către Șmuel Ibn Tibon. Este un manuscris frumos decorat și tradus special pentru familia domnitoare.

Colecția cuprinde, apoi, manuscrise rare de Hagada (din anul 230), un Mahzor

FILOZOFI EVREI

În editura Bloch din New York a apărut volumul lui Steven Katz „Filozofi evrei”. Volumul ne familiarizează cu istoria filozofiei iudaice, începînd cu epoca filozofilor biblici și a rabinatului, ne poartă în epoca filozofilor antichității evreiești, ajungînd pînă în zilele noastre. Găsim prezentări sintactice sugestive privind opera unor mari gînditori ca Philo, Saadia Gaon, Ibn Gabirol, Ibn Paqada, Iehuda Halevi, Maimonide, Abrabanel, Spinoza, Mendelssohn, Hirsch, Krochmal, Luzzatto, Herman Cohen, Leo Baeck, Abraham Isac Kook, Rosenzweig, Buber, Kaplan, Heschel, Solo-veicik, precum și a altor gînditori evrei contemporani.

Autorul, dr. Katz, arată în prefața volumului său că lucrarea este menită să ofere cititorului „o idee asupra întreprinderii dialectice dintre iudaism și gîndirea filozofică”.

GLOSAR IUDAIC

BETH HAMIKDAS

Cel mai mare și mai sfânt edificiu al poporului lui Israel a fost construit pe Muntele Casei din Ierusalim și a fost centrul spiritual al poporului evreu.

Primul templu a fost nimicit de oștirile lui Nevuzradan, sclavul lui Nabuhadnetar, în zilele de 7—9 Av ale anului 3174 de la facerea lumii (586 înaintea erei actuale).

Al doilea templu a fost înălțat de cei întorși în Sion din robia babiloneană, în ziua de 24 Elul al anului 3244 de la facerea lumii (516 î.e.n.), adică 70 de ani după nimicirea primului templu. (Despre zidirea sa se relatează în amănunt în cărțile Hagai și Zeharia, Ezra și Nehemia).

Cel de-al doilea templu a fost profanat de heleni și purificat de Iehuda Macabeu și oștirile sa iar mai apoi extins și înfrumusețat de regii hasmonaiți. Regele Herodes a extins și renovat templul timp de 8 ani (de la anii 12—20 înaintea erei actuale) înnoindu-l din temelii.

Templul a fost dat pradă flăcărilor în ziua de 9 Av (anul 70 al erei actuale).

A rămas din el doar zidul de apus, unic vestigiu.

BETH DIN

Denumirea talmudică a instituției juridice iudaice pentru toate chestiunile civile, penale și religioase.

Marele Beth Din (Sanhedrinul) era investit și cu prerogative de stat, printre care alegerea monarhului și declararea războiului.

În prezent un Beth Din din Israel este alcătuit din 3 judecători și în competența lor intră chestiunile matrimoniale.

BETH DIN CERESC

Tribunalul lui Dumnezeu, slăvit fie numele Său.

BIMA

Bima se află în mijlocul sinagogii și de pe ea se citește din Tora.

În unele comunități bima este și locul la care oficiază cantorul, de aceea ea mai poartă și denumirea tevă.

SIMHA RAZ

Citiți în pagina a 12-a textul în limba ebraică.

Atlas biblic

GAT - orașul-cetate

Gat este numele mai multor orașe ca naamite care apar adesea în Biblie cu un nume adițional, spre a putea fi diferențiate. De pildă: Gat-Hefer, Gat-Rimon, Gat-Gitaim, Moreșet-Gat.

Printre orașele cucerite de Tutmes al III-lea figurează și patru orașe numite Gat iar înscrisurile din Tel el-Amarna menționează și ele mai multe orașe Gat sau Ginta sau Ginti (Ginti-Kirmel și Ginti Padalla). Acesta din urmă apare în enumerarea orașelor cucerite de către faraonul Șisak și este identificat cu actualul sat Jat din Șaron. Plinius, în „Istoria naturală”, menționează o localitate Gita aflată la nord de muntele Carmel iar istoricul grec Eusebios vorbește de un oraș Gat, situat între Antipatris și Jamma (Iavne). Acesta ar putea fi Gat-Gitaim, pe care tradiția evreiască îl identifică cu Rameleh.

Cel mai cunoscut dintre orașele biblice care poartă numele de Gat este Gat-Pelîstîm, despre care Biblia ne spune că era locuit de uriași iar mai târziu a devenit capitala unui stat-cetate filistean.

Cînd filistenii au capturat chivotul sfînt, l-au dus întîi la Așdod, apoi la Gat. Dar, după ce l-au dus acolo „a fost mină Domnului asupra cetății aceleia cu strășnicie mare și a bătut Domnul pe locuitorii cetății de la mic pînă la mare și s-au ivit pe ei buboae” (I. Regi, 5,9).

Numele localității Gat apare și în narațiunea înfrîngerii de către David a uriașului Goliat: vîzînd că acesta a murit, filistenii au luat-o la fugă și au fost urmăriți pînă dîncolo de Gat.

Persecutat de Saul, David fuge și se refugiază la Achiș, regele din Gat. Sub domnia regelui David, cînd țara lui Israel devine puternică și unită, în orașul Gat, din care au fost izgoniți filistenii,

se instalează cei din tribul lui Veniamin. Un locuitor al orașului Gat, Itai Gittul, devine una din căpeteniile oștii lui David, rămîindu-i credincios atunci cînd Absalom se răzvrătește.

Ulterior orașul Gat a fost probabil din nou cucerit de filistenii, căci la începutul domniei lui Șlomo, domnea acolo un urmaș al regelui Achiș. Unii istorici cred că Gat, pe care Rehoboam l-a întărit cu ziduri puternice, nu ar fi același cu Gat-Pelîstîm, ci Moreșet-Gat. Aceasta este și părerea arheologului Y. Aharoni.

Din cartea a doua a Croniclelor aflăm că regele Iudeii, Ozia, a cucerit orașul-cetate. Mai târziu, așa cum reiese dintr-o inscripție asiriană, a fost cucerit de Sargon (în anul 711 î.e.n.) în cursul unei campanii împotriva Așdod-ului.

Cîteva secole mai târziu, istoricul grec Eusebios menționează o localitate Gat, aflată la o depărtare de cinci mile romane de Eleutheropolis, pe drumul spre Diospolis-Lyda. Arheologul Albright o situează la Tel el-Urayna, la vest de Bet Guvrin (Eleutheropolis).

Alt oraș cu același nume, Gat-Hefer, locul de origine al profetului Iona, era situat la marginea teritoriului tribului Zebulon, identificat cu Kirbat al-Zura, care se numește azi Tel Gat-Hefer, la sud de Seporis. Un vechi mormînt aflat acolo e considerat a fi cel al profetului Iona.

Printre cetățile levitilor menționate de Iosua, se numără și Gat-Rimon, situat pe teritoriul tribului Dan, în apropiere de Iehud și Bnei Brak. Gat-Rimon e identificat cu Tel Iariș, unde în anul 1934 s-au făcut săpături care au scos la iveală rămășițele unui zid de apărare construit de hicsoși și urmele unei așezări din secolul al IX-lea înaintea erei actuale.

ARHEOLOGICE

Cu ocazia unor săpături efectuate la Sasa, în Galil, a fost descoperit un vas de cult avînd o vechime de peste 3 000 de ani. Este vorba de un vas utilizat pentru libațiuni, avînd forma unui inel cu diametrul de 30 centimetri. Vasul, vopsit în roșu și negru, și-a păstrat culorile intacte.

BUNICUL
pictură
de Herș
Merker

FAMILIA ABULAFIA

(Urmare din pag. 1-a)

ale Bibliei, reunind rezultatul cercetărilor sale în „Masoret seiag la Tora” (Tradițiile pazei în jurul Torei), lucrare care a influențat multă vreme legile reglementării scrierii sularilor Torei (se știe că scrierea sularilor sfînte, conținînd cele cinci Cărți ale lui Moșe, din care se citește în sinagogi, este efectuată cu mîna de specialiști, „sofrim”, care trebuie să respecte o serie de reguli minuțioase).

Una din paginile cele mai cunoscute din creația eruditului talmudist de la Toledo o constituie polemica în legătură cu doctrina lui Maimonide privind reînvierea, doctrină pe care el o dezavua și o considera eretică. Această luare de poziție nu l-a împiedicat să-și exprime adesea marea sa simpatie și apreciere pentru Rambam. La moartea ilustrului erudit de la Postat, Rabi Meir Abulafia a scris o remarcabilă elegie în memoria acestuia. Această elegie a fost una din numeroasele creații poetice ale lui Rabi Meir care a scris aproape o sută de poezii și poeme liturgice de o mare frumusețe, dintre care multe au rămas în patrimoniul poeziei ebraice. În poezia aceasta se resimte influența lui Moșe ben-Ezra și a altor poeți evrei din Spania.

În schițarea personalității poetului talmudist de la Toledo nu se poate să omitem faptul că el a scris aproape 400 de răspunsuri de o mare profunzime.

OMUL FAPTEI

Samuel ben-Meir Halevi Abulafia (1320—1361) este un alt membru cunoscut al ramurii spaniole a ilustrei familii. El s-a remarcat în domeniul finanțelor și al diplomației.

Intendent al lui Don Juan Alfonso d'Albuquerque, apoi tutore al regelui Castiliei și, în sfîrșit, consilier influent al regelui Pedro cel crud, Samuel Abulafia și-a pus capacitățile sale în serviciul regelui spaniol. În timpul revoltei granzilor de Spania, în 1354, el a contribuit la întărirea monarhiei, reorganizînd și punînd apoi pe baze noi întregul sistem bugetar și financiar al regatului. O altă latură a capacităților sale, talentul de diplomat, s-a vădit în mod strălucit în negocierea acordurilor politice cu Portugalia în anul 1358. Samuel ben-Meir a condus negocierile dificile, încheiate cu mare succes în anii 1359 și 1360, meritele sale fiind recunoscute și răsplătite prin acordarea unor titluri nobiliare.

Samuel Abulafia și-a împletit activitatea sa în slujba Spaniei pe preocuparea pentru viața comunităților evreiești. El a contribuit la dezvoltarea vieții comunitare pe planul religios și al păstrării valorilor iudaismului. Din inițiativa lui, s-au construit 16 sinagogi în diferite centre ale Spaniei. Printre acestea, faimoasa sinagogă „Del Transito” de la Toledo unul dintre cele mai frumoase lăcașuri de rugăciune evreiești.

Remarcabilul financiar și diplomat a avut un sfîrșit tragic. Arestat la sfîrșitul anului 1360 din motive necunoscute, el a fost transferat la Sevilla unde a murit, în urma torturilor, în primăvara anului următor.

Pe pereții sinagogii „Del Transito” se păstrează și astăzi numeroase inscripții

în ebraică în onoarea lui Sam 1el ben-Meir Halevi Abulafia. Impunătoare reședință din Toledo adăpostește actualmente un muzeu.

MAESTRU AL CABALEI

Coborîtor al aceleiași renumite familii, Abraham ben-Samuel Abulafia s-a născut în 1241 la Saragozza, și-a petrecut copilăria la Toledo și Navarra, părăsînd acest din urmă oraș la vîrsta de 20 de ani. Pînă la moarte, în anul 1291, el nu a încetat să călătorească prin aproape toate țările lumii cunoscute pe atunci. A plecat mai întîi spre Țara sfîntă pentru a căuta faimosul Sambaion, acel fluviu mitic pe malurile căruia, potrivit legendei, ar trăi cele zece triburi „pierdute” ale lui Israel. Războaiile care bîntuiau pe atunci în bazinul mediteranean l-au împiedicat, însă, să meargă mai departe de Saint Jean d'Acce (Akko). A revenit în Grecia — unde s-a căsătorit —, a trecut apoi prin Italia, s-a reîntors în Spania, plecînd din nou într-o lungă călătorie care l-a purtat prin 22 de țări. În tot cursul peregrinărilor sale el studia Cabala, „Ghidul” lui Maimonide, „Cartea Creației” și, convins că ar poseda daruri profetice a proclamat o nouă doctrină mesianică.

Autor prolific, Abraham ben-Samuel a scris numeroase lucrări religioase, în special în domeniul Cabalei. Dintre acestea se remarcă: „Meghilat setarim” și „Sefer haolam haba” care aveau să exercite o influență considerabilă asupra dezvoltării ulterioare a Cabalei (în special la Safed, în secolul al XVI-lea); „Gan na'ul”, un comentariu al „Cărții Creației”; „Sifre Tora”, un comentariu pe marginea operei lui Maimonide; „Or hașekel”, o lucrare amplă privind tetragrama divină; „Otsar Eden ganuz”, o culegere de note autobiografice și de pamflete pe teme religioase și sociale ale timpului; „Imre sefer”, o sinteză a curentelor cabalistiche.

Scrierile cabalistiche ale lui Abraham Abulafia se bazează pe vechea Cabală, caracterizată prin metodele „Tseruf” (combinarea de litere), „Ghematria” (valoarea numerică a cuvîntelor ebraice) și „Notaricon” (literele unui cuvînt ca abrevieri ale frazelor). Specialiștii îl consideră pe eruditul peregrin ca una din personalitățile cele mai importante ale Cabalei dinaintea epocii celebrului cabalist din Safed, Isaac ben-Salomon Luria („Ha-Ari”).

Abraham Abulafia a fost, de asemenea, unul din falșii-mesia care, de-a lungul istoriei evreiești, apăreau în diferite țări ale diasporei, mai ales după perioadele de mari calamități. El s-a prezentat ca precursor al lui Mesia anunțînd venirea acestuia pentru anul ebraic 5050, adică anul 1290 al erei actuale. Aceste pretenții mesianice, ca și profetiile sale, i-au atras ostilitatea autorităților religioase ale timpului său. Astfel, celebrul rabin de Barcelona, Salomon ben-Adred, l-a acuzat de înșelăciune în două din răspunsurile sale. În ultimii ani ai vieții, Abraham ben-Samuel s-a retras la Como, o insulă pustie în apropiere de Malta. Acolo a scris în anul 1288 „Sefer ha-ot”, o carte de cugetări filozofice, cea din urmă lucrare a sa.

O figură de legendă: regina din Saba

Conform afirmațiilor unor istorici, legenda regină din Saba ar fi fost suverana unui trib stabilit în actuala Arabie meridională în epoca regelui Solomon. Atrasă de faima și marele prestigiu al regelui iudeu, ea a plecat la Ierusalim, însoțită de o suită numeroasă și aducând daruri scumpe. Șederea la curtea monarhului i-a permis să se convingă că personalitatea acestuia era și mai strălucită decât își imaginase. S-a înapoiat deci în țara sa, încântată și profund impresionată de ceea ce văzuse.

În ale sale „Antichități iudaice”, Iosephus Flavius acreditează teza că regina din Saba ar fi fost regina Egiptului și Etiopiei. Renumitul istoric susține că regina din Saba ar fi fost aceea care a adus în Țara Sfințită o specie de arbori producători de balsam, specie care creștea acolo pe vremea când istoricul își scria opera (Antichități, VIII, 6).

Alte surse istorice, de dată mai recentă, acreditează presupunerea că regina din Saba ar fi domnit într-o regiune denumită Saba — al cărui nume îl poartă și astăzi un oraș din sudul actualii Arabii meridionale; nu există însă nici un vestigiu care să confirme o asemenea versiune.

Cert este că legende în jurul reginei din Saba au luat naștere pe meleagurile actualii Etiopii și ale actualii Arabii, regiuni care rivalizează în revendicarea originii legendariei regine; folclorul legat de această legendă, născut în cele două regiuni amintite, a fost ulterior preluat în literatura hagadică evreiască.

Dinastia etiopiană a pretins a descinde în linie directă din Menelik, care ar fi fost fiul lui Solomon și al reginei din Saba; au fost descoperite vechi manuscrise abisinenice care vorbesc despre legături de dragoste dintre cele două capete încoronate. Pe baza acestor legende și tradiții, suveranii etiopieni pretindeau că descind din „Leul lui Iehuda”, care constituia și stema casei lor regale.

Locuitorii Arabiei meridionale, la rândul lor, consideră că legenda regină le aparține; ei au înfrumusețat peripețiile vieții sale, îmbogățind-o cu povestiri în care dau frâu liber imaginației orientale, povestiri în care intervin spirite supranaturale, animale și creaturi miraculoase.

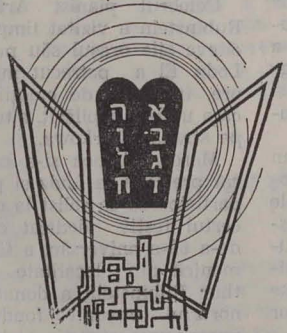
Asupra a numeroase amănunte din legenda privitoare la relațiile reginei din Saba cu regele Solomon, folclorul iudaic se infiltrează cu cel arab. Potrivit acestor legende, o pasăre l-ar fi incitat pe regele iudeu să-și îndrepte atenția asupra țării unde domnea regina din Saba. Miraculoasă pasăre i-a descris înțeleptului monarh „țara Saba” ca o țară unde nisipul era mai prețios decât aurul, unde argintul umplea străzile, unde arborii și plantațiile datau din vremea Creației, unde oamenii auzeau susurul apelor paradisului și purtau pe gît ghirlande de flori de o frumusețe orbitoare. Aceași pasăre miraculoasă a purtat pe aripile sale — spune legenda — scrisoarea lui Solomon către regina din Saba, care locuia la Kitor; în scrisoarea sa, regele iudeilor îi porunca reginei să se înfățișeze grabnic la curtea lui, avertizînd-o că dacă nu va da ascultare chemării atunci țara ei va fi invadată de fiare și demoni. Înfricoșată, regina i-ar fi consultat pe sfetnicii săi, care n-au știut însă să-i dea nici un sfat. Cu

toate că nu știa dacă procedea bine, ea și-a încărcat vapoarele cu pietre prețioase, perle și lemn de esențe rare; i-a trimis de asemenea lui Solomon 600 de băieți și fete, toți născuți în aceeași zi și la aceeași oră, avînd aceeași înălțime și înveșmîntați cu toții în purpură. Și pornind la drum, ea i-a răspuns lui Solomon, scriindu-i că deși u vor trebui șapte ani pentru a ajunge de la Kitor la Ierusalim, se va supune chemării lui și îl va vizita.

Legenda reginei din Saba și a legăturilor sale cu regele Solomon rămîine, fără îndoială, una dintre cele mai fabuloase din cîte există în folclorul universal.

Iată ce scrie Biblia despre figura de legendă a reginei din Saba:

„Regina din Saba însă, auzind de slava lui Solomon cea în numele Domnului, a venit să-și încerce înțelepciunea cu cuvinte greu de înțeles. Venind la Ierusalim cu foarte mare bogăție: cu cămile încărcate cu aromate și cu mare mulțime de aur și de pietre scumpe, a mers la Solomon și s-a sfătuit cu el pentru tot ce a avut ea la inimă. Și i-a dezlegat Solomon toate vorbele ei, și n-a fost vorbă adînc pe care să n-o cunoască regele și să nu i-o dezlege. Văzînd deci regina din Saba toată înțelepciunea lui Solomon, casa care a zidit-o el, bucatele de la masa lui, rînduiala slugilor lui, îmbrăcămintea lor, paharnicii lui și arderile de tot ale lui care le aducea la templu Domnului, n-a putut să se mai stăpînească. Și a zis regelui: „Adevărat este ce am auzit eu în țara mea de lucrurile tale și de înțelepciunea ta; însă eu nu credeam vorbele pînă n-am venit și n-am văzut cu ochii mei; și iată, nici pe jumătate nu mi se spusese; tu ai înțelepciune și bogăție mult mai mare decît cum am auzit eu. Ferice de oamenii tăi și de aceste slugi ale tale, care totdeauna îți stau înainte și ascultă înțelepciunea ta! Binecuvîntat să fie Domnul Dumnezeu tîu care a binevoit să te pună pe tronul lui Israel! Domnul, din dragostea cea veșnică a lui pentru Israel, te-a pus rege, să faci judecată și dreptate”. Și a dăruit ea regelui o sută douăzeci de talanși de aur și o mulțime de aromate și de pietre scumpe: niciodată însă nu i s-a adus atît de multe aromate, cîte a dăruit regina din Saba regelui Solomon. Iar regele Solomon a dat reginei din Saba tot ce a dorit și a cerut, pe lîngă ce i-a dăruit regele Solomon cu mina lui. Și s-a întors ea îndărăt în țara ei, ea și toate slugile ei.” (Regi III, cap. X, versetele 1—10).

În atenția cititorilor

Reînnoiți-vă din vreme abonamentul pe anul 1976, spre a vă asigura primirea în continuare a revistei la domiciliu.

Costul abonamentului este de:

- 24 lei pe 1 an;
- 12 lei pe 6 luni.

Plata se face la casieria F.C.E., din str. Sf. Vineri nr. 9 sau prin mandat poștal, pe adresa: F.C.E. cont B.N.R. 45.10.7062, sector 4.

Acum 90 de ani

● **PE SCENA Teatrului cel mare** din Galați a avut loc o reprezentație teatrală în folosul loteriei Atheneului, cu concursul trupei israelite de sub direcțiunea lui Mogulescu și Finkel. Pentru aceasta a fost constituit un comitet local, compus din maiorii Poroișanu și Ișvoranu, d-nii: Deșliu, A. Nicolini, Constantin, Löbel și Dulugea.

● **DOCTORUL David Emanuel** a fost numit definitiv la catedra de matematici, la Universitatea din București. Pînă acum a funcționat în acest post în mod provizoriu.

● **ACADEMIA de Inscriptiuni și Arte Frumoase din Paris** a decernat premiul său anual savantului Mauriciu Steinschneider, pentru lucrarea sa Enumerarea completă a traducțiunilor ebraice făcute în evul mediu după uvragele de filozofie greacă, arabă și latină.

● **COBORITORII protestanților** francezi refugiați în Prusia în urma revocării edictului de la Nantes au celebrat a 200-a aniversare a fundării coloniei lor. S-a amintit cu acest prilej că o parte din refugiați au cerut azil și Holandei. Au găsit o primire particular bunăvoitoare. Evreii din Amsterdam se distinseser în acea împrejurare prin spiritul lor frățesc și generos: cotizară suma de 40.000 franci, ceea ce era mult pe acea vreme, și o oferiră exilaților francezi.

● **INGINERUL Natan Abramovici** care a funcționat în calitate de conducător de lucrări, la construcția liniei ferate Ploiești-Predeal, a fost numit șeful Secției III de întreținere a căilor ferate — Brăila, cu apunamentul de lei 420 pe lună, locuință în natură și lei 100 lunar pentru deplasări.

● **PUBLICIND O amplă lucrare** Istoria războiului pentru independență, autorul, generalul V. Năsturel arată că printre cei care l-au ajutat în mod deosebit la elaborare se numără și rabiful Haim Moșe Bejarano din București. Între altele, acesta a cercetat trofeele cucerite de la turci, la 1877, traducînd inscripțiile și însoțindu-le de un comentariu amănunțit.

● **LA VIENA, poetul și ziaristul** Iulius Bauer originar din România (s-a născut în 1853, la Sighet), a realizat, împreună cu H. Wittman, libretul operetei Bufonul pentru care a scris apoi muzica renumitul compozitor K. Millöcker. Despre acest libret, ziarul Neue Freie Presse a scris: Îndeobște, textul unui libret de operetă suferă de lipsa calității artistice, preponderentă fiind aici muzica. Libretul Bufonul e o lucrare dramatică într-o minunată formă literară. Subiectul e original, meticolul proporționat, scenă cu scenă. Versul e corect, lipsit de vulgarități, se îmbină cu muzica și colaborează cu tonul. Cei doi autori vor realiza și alte librete pentru același compozitor (Cele șapte privilegiatori, Sărmanul Iohan, Copilul de duminică).

Iulius Bauer a fost și un prețuit critic teatral. A publicat cîteva volume de versuri și de schițe și nuvele.

● **MONITORUL OFICIAL** publică o notă prin care „Ministerul aduce vîile sale mulțumiri pentru interesul ce îl poartă instrucțiunii” cetățenilor din Iași și județ care au donat diferite sume pentru a se procura școlarilor cele necesare. Între aceștia: G. Garfunkel (comuna Ponești), G. Clausenborg, L. Segalovici, Alphonse Fieder, Samuel Maerhoffer, Israel Pencas (romuna Severin), Fiser Spießfogel, Stadler, S. Marcus, Moise Leib, Isaac B. Iosef (comuna Ianca). Nota este produsă de gazeta Vocea Dreptății din 29 noiembrie 1885.

● **ÎN URMA DISPARIȚIEI** revistei Hașahan, din cauza încetării din viață a redactorului ei, Smolinsky, „cei ce se ocupă cu literatura ebraică simt un mare gol”. Ca urmare, Alexandru Zederbaum, redactorul jurnalelor Hamelitz și

Jüdisches Volk's Blatt ce apar la Petersburg, a decis să scoată, ajutat de cîteva ebraiști de seamă ca dr. Bernfeld, Serșeșchi etc., revista Mitza care se va ocupa cu literatură și cu studii istorice.

● **BARONUL Alphonse de Rothschild** a făcut statului francez două danii de seamă: o importantă sumă de bani pentru ca muzeul Louvre să achiziționeze o galerie de picturi spaniole; o superbă colecție de plante și arbuști din pădurile Indochinei” pentru Jardin des Plantes din Paris.

Dat fiind că nu e întia dată cînd se manifestă în acest fel, în seșina din 5 decembrie 1885 Academia de Arte Frumoase l-a ales ca membru titular, în calitate de protector al artelor. „Om de gust încercat, acest Mecena a fost ales nu din cauza bogăției sale ci în paguba ei”.

Alphonse de Rothschild nu este primul israelit membru al acestei Academii, au mai avut această calitate defunctul Achile Fould vechiul ministru al Imperiului și strălucitul Halévy. În prezent, d. Rothschild este al optulea israelit membru al Institutului Francei, după d-nii Michel Bréal, Iosef Derembourg, Henri Weil și Oppert la Academia in scripturilor și Artelor Frumoase, Ad. Frank la Academia științelor morale și politice, Loevy și Maurice Lévy la Academia de științe.

● **„CU TOATĂ** adormirea vestitei societăți Zion din București, aflăm că în curînd va da un bal în folosul școlii Iacob și Carolina Löebel. Societați-vă, cobii!” (gazeta Vocea Dreptății, 6 decembrie 1885).

● **ZIARELE publică** știrea că beizadea Grigore Sturdza și soția sa, principesa Raluca, „au venit special în grădina de teatru de la începutul străzii Cîmpineanu, lîngă curtea Teatrului Național, ca să-l asculte pe Zaharia Buriencescu cîntînd, ca un haiduc, din frunză de mesteacăn, doine, hore și romanțe, imitînd flautul, cavatul și prîyighetoea”.

Zaharia Buriencescu (1841—1904) originar de prin Focșani, a fost un artist deosebit de popular. Și-a înghebat un mic ansamblu cu care a cutreerat mereu întreaga țară jucînd nișe populare scurte la care se adăugau cantonele de Alesandri sau compuse de el, cîntece și dansuri naționale. Urmare a succeselor, și-a lîrgit trupa (între alții, cu L. Monteaureanu) și repertoriul, scriînd el însuși o serie de comedii și farse dar și o tragedie națională Horia, Cloșca și Crisan. Buriencescu și trupa jucau cu predelecție în costume naționale.

A murit la spitalul Caritas din București și a fost înmormîntat la cimitirul Filantropia.

● **SOCIETATEA Crémieux** din București, de sub președinția domnului Saftir, a împărțit lemne de foc mai multor familii săcăbate și a făcut o donație în bani azilului pentru bătrîni Elisabetu, „spre a-și ușura fondurile adunate”.

● **SOCIETATEA Tinerimea israelită** din Ploiești a organizat o serată cu tombolă în folosul elevilor din școala Luca Moise. Publicul s-a grăbit a răspunde la invitația comitetului societății.

● **GAZETELE în limba ebraică** Hamagid, Hatfira și Hamelit anunță un nou colaborator, un tânăr de 21 de ani, Pinhas Braunstein. Născut la Iasi în 1864, a fost zidar de meserie dar și un nașionat al cărții. A colaborat la Hajoetz din București, la Jüdische Zukunft din Iași, a fost unul din întemeietorii și redactorii revistei ebraice Hazon L'moed devenită Hamelitz. A colaborat și la Di idise Gazete și la Ildisn Tageblatt, ambele din New York. A fost membru activ al societății istorice „Iuliu Barasch” din București.

● **POMUL VERDE** — „Acest saloan se oferă gratis pentru orice bal societății” (D. S. Gutman, antreprenor).

STIRI

דעות

CINTECE

Un grup de tineri instrumentiști și soliști vocali evrei din Paris prezintă în săli ale capitalei franceze un concert de „cîntece ale evreilor din Diaspora, în idîș și ladino“.

DOCUMENTE

La „Casa maramureșană“ din Tel Aviv s-a deschis o expoziție în memoria celor 400 000 de evrei exterminați de naziști în anii holocaustului, în Ungaria. Se știe că printre cei exterminați s-au numărat mulți evrei din Maramureș, care se afla pe atunci sub ocupație hortistă.

Expoziția a fost organizată în colaborare cu Institutul Iad Vașem și cuprinde numeroase documente și fotografii care relevă crimele fasciste.

AMINTIRE

În amintirea comunităților evreiești din Boemia, nimicite de hitleriști, ca și în amintirea cimitirelor evreiești din această parte a Cehoslovaciei distruse în anii ocupației naziste, va fi plantată la cimitirul evreiesc din Praga o alee cu pomi. Tot acolo va fi dezvelită o placă memorială, menită să perpetueze amintirea martirilor comunității pragheze, exterminați de naziști, în anii holocaustului.

CENTRU

De mai bine de patru ani funcționează în capitala Venezuelei, Caracas, un centru cultural evreiesc care poartă numele clasicului literaturii idîș, Șalom Alehem. Centrul cuprinde săli de spectacol și conferințe, o mare bibliotecă și săli de lectură. Obștea de 15 000 de persoane din acest oraș găsește la Centrul cultural „Șalom Alehem“ o ambianță prielnică pentru cunoașterea și perpetuarea valorilor iudaismului.

SEFARZI

Potrivit celor mai recente date statistice, numărul evreilor de rit sefard este de

circa 3 milioane. Cele mai importante obști sefarde se află în Israel (1 500 000), Statele Unite (150 000) și America latină (132 000).

JUBILEU

În cadrul unor festivități jubiliare, comunitatea evreiască din capitala peruană, Lima, a marcat împlinirea unui secol de la inaugurarea templului sefard din Lima, cel dintîi lăcaș de rugăciune mozaic din Peru.

Primii evrei au venit în Peru imediat după proclamarea independenței acestei țări latino-americane, în anul 1821. În anul 1870 a luat ființă prima instituție comunitară de pe meleagurile peruane, Comunitatea sefardă din Lima. Cinci ani mai târziu, obștea, care număra pe atunci circa 300 de membri, a construit templul sefard. Tot atunci a venit în țară și primul rabin, care păstorișe pînă în acel moment la San Francisco.

VOLUME

O editură din Buenos Aires tipărește două volume cuprinzînd opere ale unor clasici ai literaturii idîș. Este vorba de cele mai reprezentative scrieri ale lui Anski, inclusiv celebra sa piesă de teatru „Dybuk“, precum și o culegere din operele lui Șalom Alehem.

BIBLIOTECA

Yeshiva University din New York a achiziționat prețioasa bibliotecă a lui Bernhard Strauss, decedat la Londra în anul 1962. Strauss a venit în capitala britanică din Germania, în anul 1933, și și-a organizat acolo o bibliotecă vastă, care a fost considerată drept cea mai mare bibliotecă particulară de literatură din domeniul iudaisticii.

TRADUCERI

Împreună cu Biblia, Talmudul și Zoharul formează cei trei piloni ai gândirii iudaice. Editurile pariziene Maisonneuve și Larosé și-au asumat misiunea de a tipări pentru prima oară în limba

franceză traducerea integrală a Zoharului și a Talmudului ierusalimitean. Volumele apar într-o excelentă prezentare grafică.

CRONICA

Pictorul și graficianul Herman Pekenbach, cunoscut pentru ilustrarea unor recente editări ale Bibliei în limba germană, lucrează actualmente la ilustrarea unei cronici a celor mai vechi comunități evreiești din Germania. Această cronică, urmînd să apară într-o editură din Aachen, va fi însoțită de circa 100 de ilustrații (desene și gravuri) reprezentînd diferite momente importante din viața unor obști evreiești.

RESTAURARE

Municipalitatea din Copenhaga a inițiat un proiect de restaurare a vechiului cimitir evreiesc al capitalei daneze, considerat monument istoric. Pentru realizarea acestui proiect au și fost alocate importante fonduri.

În vechiul cimitir evreiesc din Copenhaga se află peste 90 000 de morminte, unele dintre ele datînd chiar din anul constituirii primei comunități evreiești locale — 1693.

CEREMONIE

În cadrul unei ceremonii comemorative, o stradă a orașului Frankfurt pe Main (Republica Federală Germania) a primit numele întemeietorului limbii esperanto, Ludwig Zamenhof.

Născut în 1859 la Białystok ca fiu al unui profesor de ebraică, Ludwig Zamenhof s-a preocupat încă din prima tinerețe de crearea unei limbi care să constituie o punte de legătură lesnică pentru oamenii din diferite colțuri ale lumii. Prima sa carte — un manual de esperanto, purtînd titlul „Doktor Esperanto“ (Medicul care speră) s-a bucurat de succes. Ulterior, a tradus în esperanto fragmente din Biblie precum și lucrări ale clasicii literaturii germane.

La Viena funcționează un „Muzeu Zamenhof“ care posedă, printre altele, primele exemplare de tipărituri esperanto. Numeroase documente privind viața și activitatea lui Zamenhof se află în posesia arhivelor YWO din New York.

DISC

La Moscova a fost pus în vinzare un nou disc cu cîntece idîș editat de casa de discuri „Melodia“ din capitala U.R.S.S.

Este vorba de un disc cuprinzînd cinci cîntece populare idîș create de compozitori evrei sovietici. Melodiile sînt interpretate de Pauline Einbinder, laureată a celui de-al 5-lea Concurs unional de cîntece.

CARTE

În editura pariziană Fayard a apărut cartea lui Herman Langbein intitulată „Bărbați și femei la Auschwitz“. Autorul, el însuși supraviețuitor al sinistrului lagăr al morții, oferă o imagine detaliată a genocidului practicat de naziști.

FESTIVITAȚI

Trei zile de festivități au marcat la Varșovia împlinirea a 25 de ani de la înființarea teatrului idîș varșovian care poartă numele lui Rachel Esther Kaminska. Printre manifestările jubiliare semnalăm deschiderea unei expoziții dedicate activității de un sfert de secol a ansamblului artistic idîș, o întîlnire a artiștilor teatrului cu o serie de reprezentanți ai mișcării teatrale idîș din străinătate. A fost, de asemenea, editat un album conținînd 100 de fotografii cu secvențe din spectacolele prezentate de-a lungul celor 25 de ani.

În cadrul festivităților jubiliare, ansamblul teatral a prezentat spectacole cu piesele „Noaptea în tirgul vechi“ de I. L. Peret, „Dybuk“ de Anski și „Pe drumul însoțit“ de Peret Hirschbein.

CONCERT

Celebrul pianist Arthur Rubinstein a vizitat timp de câteva zile orașul său natal, Lodz. El a petrecut multe ore, încărcate de emoții în casa unde a copilărit, situată pe strada Piotrkowa.

Marele virtuoz și-a marcat prezența la Lodz și prin participarea ca solist la concertul festiv dedicat celei de-a 60-a aniversări a filarmonicii din localitate Arthur Rubinstein a donat o onorariu convenit fondului pentru reconstrucția castelului regal din Varșovia, impozant monument istoric al capitalei poloneze.

OBȘTE

Obștea din Madrid număra actualmente peste 2 000 de membri. Recent a fost inaugurată cea de-a doua sinagogă a comunității. Prima sinagogă a fost inaugurată în anul 1968, constituind cea dintîi sinagogă reconstruită pe pămînt spaniol după exodul din anul 1492.

GHID

În S.U.A. a apărut o nouă carte de rugăciune, „Fraternitatea“, destinată mai ales turiștilor și călătorilor. Avînd format de buzunar, cartea este un veritabil ghid al credinciosului. În paginile ei sînt cuprinse rugăciunile din fiecare zi, cele care se rostesc sîmbătă și în celelalte sărbători. De asemenea, binecuvîntările ce se rostesc asupra alimentelor, fructelor, etc. Cartea cuprinde un calendar ebraic pînă în anul 2 000.

OPERE

Asociația culturală IWO a luat acum opt ani inițiativa editării unui ciclu de 100 volume care să cuprindă cele mai reprezentative opere ale literaturii idîș, care au fost create în decurs de aproape 1000 de ani. Această impresionantă întreprindere literară și de cultură iudaică se află acum în plină desfășurare: au apărut pînă în prezent peste 70 de volume din cele o sută programate.

MONUMENT

Prin grija comunității evreiești din Varșovia a fost restaurat monumentul funerar care marchează mormîntul marelui scriitor idîș I. L. Peret, înhumat la cimitirul de pe strada Gensza. Acoperișul micului mausoleu a fost reparat iar terenul înconjurător a fost curățat.

Terminarea lucrărilor de restaurare, care a coincis cu împlinirea a 60 de ani de la moartea cunoscutului scriitor, a prilejuit o ceremonie la care au asistat numeroși coreligionari din capitala poloneză.

EDITARE

În editura Société Encyclopedique Française din Paris a văzut lumina tiparului o nouă ediție a Bibliei. Această nouă ediție este bilingvă, cuprinzînd textul sfințit în limba ebraică însoțit de traducerea în limba franceză.

Volumul, editat în condiții grafice deosebite, cuprinde un număr de 40 de reproduceri de artă, majoritatea publicate pentru prima oară, alcătuite din desene venetiene din secolul al XVI-lea. Sînt de asemenea reproduse câteva admirabile desene din secolul al XIII-lea, aflate în păstrarea Bibliotecii Naționale din Paris.

Traducerea textului clasic în limba franceză aparține Marelui rabin Lazare Wogul.

POEZII

Un volum de poezii de Isak ibn Esra, care a trăit în secolul al XII-lea, a fost descoperit de către cercetători ai Seminarului teologic din New York. Manuscrisul a fost transcris în anul 1143 în Turcia și pînă de curînd a fost considerat definitiv pierdut.

איך דער יידישער וועלט

א ליטעראטור-פרייז פאר שואה ליטעראטור

אן ענגלישער ליטעראטור-פרייז איז צוגעטיילט געווארן דער שרייבערין יאנינא דאוויד פאר איר בוך „א שטיקל הימל“. די חברין באשריבט איר קינדהייט פון ווערשעווער געטא. די פערטע דע פון פארן אויפשטאנד און דערנאך דאס סאר-ניכטן פונעם געטא.

„די רשי של“ א היסטארישער מאָנומענט

„די רשי של“, וואס ווערט אוי גערופן ווייל דער גרויסער קאָמענטאָר פון גנך און הלמוד פון מיטלאַלטער האָט דאָרט געדאוונט — איז געבויט געוואָרן צוליב מיט העכער 900 יאר, אין 1034. לויט דער מיינונג פון די היסטאָרי-קער איז דאָס נישט נאָר די עלטסטע שיל גאר אויך פון די עלטסטע בנינים פון דייטשלאַנד, וואָס האָט זיך אויפגעוויזן ביי צום היינטיקן סאַג. געפֿינענדיק זיך אין אלטן פֿירטל פון דעם שטאָט זאַרעמס, איז די שיל דערקלערט געוואָרן פון די אויטאָריטעטן פֿאַר אַ היסטאָרישן מאָנומענט פון ערשטן ראַנג.

א דענקמאָל פֿאַר נאַצי־קרבנות

נישט לאנג איז אויפגעדעקט געוואָרן אין מינ-בען שטאָדלעך אַ דענקמאָל געווידמעט פֿאַר די קרבנות פון נאַציזם. אין דעם אָרט שאַפט זי-נען אומגעבראכט געוואָרן דורך די נאַציס צווישן די יאָרן 1933—1945 אַ צאָל פון 1035 מענטשן, דער רוב פון זיי זענען געווען יידן. דער דענק-מאָל איז געמאכט געוואָרן פונעם סקולפּטאָר וויל-העלם ברייטשטעטער. אויפן דענקמאָל איז אויס-געקריצט „קרבנות פון טעראָר־רעזישן 1933—1945. אויף אַ טאַוול פון מירמלשטיין זענען אויסגעקריצט די נעמען פון די אומגעקומענע.

דערמאנא א תלמוד-קאָמענטאָר אין פראַנקרײך

דער יידישער קיבוץ פון פראַנקרײך האָט אַפֿ-געמערקט די אַניווערסיורונג פון 700סטן יאַרצייט פון די באַרימטע תלמודיסטן פונעם דרייצנטן יאַר-הונדערט. ער האָט געטראָגן דעם ערנטיקן „ראַש-הַישיבה פון פראַנקרײך“, ער איז באַרימט גע-וואָרן אין דער געשיכטע פון דער רבנישער ליי-טעראַטור, צוליב דעם וואָס ער איז געווען צווישן די ערשטע לומדים וואָס האָבן צוגעפֿונדעמלט, מיטגעפֿאַרטיקט און פֿאַרשפּרייט די „תוספות“, צו וועלכע ער האָט צוגעגעבן זיינע אייגענע פֿאַר-רושים.

וידער אויפגעבויט א יידישע קהילה

אין אַליקאָנטע, אין שפּאַניע, האָט זיך נישט לאנג געגרינדעט אַ קהילה פון אַן ערך 50 מש-פחות. איצט ווערט פֿאַרעקיקט אויפצובויען אַ יידישע שיל. די אַרועלעטען פון אייניקע פון זיי האָבן געלעבט אין אַליקאָנטע מיט גענערטער יאַרן צוריק. זיי זענען דעמאָלט געצוואונגען געוואָרן פון דער אינקוויזיציע צו פֿאַרלאָזן די שטאָט.

אן אינסטיטוט פון יידישן ברייל־שריפט

אין ניו־יאָרק אַנטוויקלט אַ ברייטע טעטיקייט דער יידישער ברייל־אינסטיטוט. דער אינסטיטוט גיט אַרויס יידישע און העברעאישע ליטעראַטור אין דער ברייל־שריפט, כדי צו לנדערן די לייט פון די נישטזעווענדיקע. צו דעם צוועק האָט דער אינסטיטוט אויך פֿאַרעקאָרירט אויף פֿלאַטן פֿאַרדראַמען פון די קלאַסיקער פון דער יידישער ליטעראַטור: מענדעלע, פרץ, שלום־עליכם, שלום אש א"א.

דער אינסטיטוט שיקט אַרויס אַמוזיש, פֿאַר די וואָס פֿאַרלאָזען, אַס די פֿאַסטריאלן פֿאַר נישטזעווענדיקע פון זיי וועלכער געבנט פון דער וועלט.

ארכעאָלאָגישע אויסגראַבונגען וועגן נצרת

די אַביעקטן וואָס זענען לעצטנס אַנטפלעקט געוואָרן כּעת די אויסגראַבונגען וואָס די אַר-כעאָלאָגן האָבן געמאַכט אין דער געגנט פון נצרת, זענען אַ זיכערער באַווויזן און יענע געגנט איז געווען באַוואוינט זינט טויזנט יאַר פֿאַר דער צייטרעכענונג. די אויסגראַבונגען וואָס זענען געמאַכט געוואָרן פֿאַר דער צפֿונדיקער וואַנט פון דער קירך „דער הייליקער יוסף“ האָבן אַנטפלעקט כּליים. וואָס דאָטירן פון די צייטן פון די שופּטים און אויך כּליים אַנגעפֿולטע מיט ווייץ־קרענער נאָך זינט אַ פֿריערדיקער פֿע-ריאַדע. אויף אַס דעם יסוד, האָבן די אַרכעאָ-לאָגן געצויגן די מסקנות אַז דער ישוב אין נצרת שטאַמט נאָך פון דער אייזן־עפֿאַכע. הַפּצים פון דער אייזן־עפֿאַכע זענען געפֿונען געוואָרן אויסגעמישט מיט הַפּצים פון דער בייזאָנץ־פֿע־ריאַדע.

נצרת ווערט נישט דערמאנט אין חז"ל, אָבער די שטאָט ווערט דערמאנט מערער מאל אין תלמוד.

רעסטאורירט א יידישער בית־עלמין

אין דער הויפטשטאָט פון דער דעמאָקראַטי-שער דייטשער רעפּובליק האָבן זיך אַנגעהויבן די רעסטאוראַציע־אַרבעטן פונעם עלטסטן בוך-ליבער יידישן בית־עלמין, וואָס געפינט זיך אין דער האַמבורגער גאַס. אַט דער בית־עלמין איז פֿאַרזייכט ביי דער מוניציפּאַליטעט און דער קאַטעגאָריע פון היסטאָרישע מאָנומענטן. די רעסטאוראַציע־אַרבעטן האָבן זיך אַנגע-הויבן מיט רעזאַוירן דעם מאָנומענט פון באַ-רימטן פּילאַסאָף משה מענדעלסאָן, וועלכער איז געשטאַרבן אין יאר 1789. די אויפשריפטן פון מערערע מצבות ווערן באַנייט, אַז מע זאָל זיי קאַנען אויסלייענען.

לזכרון פון דער גריכישער יידישער קהילה

די יידישע קהילה פון סאַלאָניק האָט פֿאַר-געפּנטליכט אין גריכיש די אַרבעט „אין מעמלאַ-ריאַם“, געווידמעט דער גרויסער יידישער קהילה פון גריכנלאַנד, וואָס איז אומגעבראכט געוואָרן דורך די נאַציס, דאָס ווערק איז פֿריער פֿאַר-געפּנטלעכט געוואָרן אין פראַנצויזיש. די מחבר רים זענען יוסף נחמה און דער געוועזענער רב פון סאַלאָניק, מיכאַל פּוֹלַכּו.

העכער 50 טויזנט יידן פון סאַלאָניק זענען אומגעבראכט געוואָרן פון די היטלער־יסטע. איצט ציילט די יידישע קהילה פון אַט דער פֿאַר-שטאָט בערך 1000 נפשות.

אַ ביבלישע טרילאָגיע

אין דעם פֿאַרזינער פֿאַרלאַג, גראַסין, איז דער-שינען דאָס בוך פון א. קמחי, „אַ ביבלישע טרי-לאָגיע“. דער מחבר מאַכט אַן אַטאַליו וועגן די הויפט־פֿאַרשלאַמען פון דער מענטש־לעכער עקזיסטענץ, אַזוי ווי זיי ווערן באַהאַנ-דלט אין דריי פון די תנ"ך־ספרים: איוב, קהלת און ישעיה.

וידערגעשטעלט א שיל פון זעכצנטן יאָרהונדערט

אין נאַציאָנאַלן מוזיי פון ירושלים איז ווי-דער אויפגעבויט געוואָרן א שיל פון זעכצנטן יאָרהונדערט. די דאָזיקע שיל האָט פונקציאָנירט פֿיל צייט אין אַ שטעטל פון איטאַליע, דערנאָך איז זי געשענקט געוואָרן פֿאַרן מוזיי. צוואַמען מיט דער שיל איז אויך געבראַכט געוואָרן קיין ירושלים מעבל און אויך די תּשמישי-קדושה פון דעם מקום־קדוש.

די יידישע קהילה פון עקוואָדאָר

די ערשטע יידן האָבן זיך באַזעצט אין עקוואָ-דאָר אין יאר 1903, אָבער אַ אַרגאָניזירטע יי-דישע קהילע עקזיסטירט ערשט פונעם יאר 1910. איצט ציילט אַט די קהילה בערך 5000 נפשות. דאָס רוב האָט זיך באַזעצט אין דער הויפטשטאָט — קיטאָ. דאָ עקזיסטירט א שיל, אַ ביבליאָטעק און אַ יידישע שול.

(צום נייציקסטן געבוירן יאָר)

דער רשע

פון אן אפגעריטן פרומען בלימל
איך אמאל געהערט:
פאר עבירות שטראפט דער הימל
און פאר מיצות שטראפט די ערד.
און איך האב דערצו א משל. הערט!

— ברודער, (זאגט דאס שפיגעלע צום זיפל)
זאג, וואס איז דיר? עסט דיר נישט דער צווייפל?
סיטיילע ווערעמל? דער „נאָגערי“?
איז נישט רייז, היללה, דאָס געווייסן?
כ'וואלט געווען א בעלן וויסן,
וואָס סע מאכט דיר אוי מאַגער
און פון טאָג צו טאָג אַלץ נאַכגעלאָזטער, שיטער?
— ביטער!
זאָגט דאָס זיפל מיט אַ קרעכץ)
קאלטס און וואַרעמס, און מע פֿייניקט און מע פֿלאַגט.
— טו ושע תשובה, קינד! מע זאָגט:
יעדער טוט אליין זיך שלעכטס...
— וואָס זשע?
מיינסט אן אמת, איך א רשע?
— נו, וואָס זשע? וואָס זשע שטראַפט מען? זאָג אליין!
— איך, די וועלט איך זיף און מאך ריין!

חסידים דערציילן

גאווה איז ערגער פון עבירות...

דער אפטר רב, וועלכער איז געווען א צייט רב אויך אין דער מאַלדעוועשער הויפטשטאָט יאַס, איז אמאל געקומען אין א שטעטל. נו, פֿאַרשטייט זיך אָדער „אוהב ישראל“ קומט אין א שטעטל ווערט דאָרט נישט קיין קליינער רשע. די קהילה, כּפּרט די חסידים האָבן געמאַכט צוגרייטונגען אויז ווי דער אפטר האָט פֿאַרדינט. אָבער זיי האָבן נישט געוואָלט אליין אָננעמען קיין באַשלוס, וואו ער זאָל איינשטיין, ביי וועלכן גביר, כדי סע זאָלן נישט זיין קיין מהלוקות. האָבן זיי פֿאַר אים צוגעגרייט צוויי אַכסניות, ביי צוויי גבירים, וואָס זענען געווען צווייערליי מענטשן: איינער איז געווען א „שיינער ייד“, און טאקע שטאַלצירט הן מיט זיין עשירות הן מיט זיין צדקות. דער צווייטער ווידער איז, סע זאָל נישט אויסבערעדט זיין, געווען אַ קלענערער צדיק, אָבער דערפֿאַר איז ער געווען אן ענוו, ער האָט זיך אָפּגעגעבן חשבון פון זיין ווערט, ווייל ער האָט דאָך געוואוסט בעסער פון יעדן, און פון צייט צו צייט איז ער ווינציקער פונעם און קאן אָפֿ-טאן אויך אן עבירהלע...

אָבער אַזוי ווי ביי בידע גבירים איז געווען כּשר, האָבן די חסידים געלאָזט זיך בחירה ביים אפטר רב אין די הענט. זאָל ער זיך אליין אויסוויילן ביי וועמען ער זאָל איינשטיין.

און דער אפטר רב איז אָנגעקומען האָט מען אים פֿירגעלייגט אַט די דאָזיקע אַכסניות, און ער האָט זיך אַ וויילע פֿאַרטראַכט און אויסגעקליבן — דווקא יענעם גבירם הויז, וואָס האָט געהאַט א „שירע אָדער איז געווען אַ בעל־עבירה...“

— שפעטער האָבן די מקורבים אים געפרעגט דעם טעם, פֿאַר וואָס ער האָט אויס־געוויילט דווקא יענעם, האָט דער אפטר רב זיי געענטפֿערט:

— אַט דער צווייטער נגידי, וואָס איז אַפֿטר טאַקע מער שומר מצוות, ווי מייך בעל־אַכסניה, איז ווי איר ווייסט עס בעסער פון מיר א גרויסער בעל־גאווה. ער בלאָזט פון זיך ווי אן אינדיק וועגן זיין צדקות, ער האַלט זיך ממש א „צדיק אין פעלך“, וואָס האָט נישט זיינס גלייכ... און איר ווייסט דאָך, אַז אין דער גמרא ווערט געזאָגט, אַז וועגן אויס בעל־גאווה זאָגט דער אייבערשטער: „אין אני והוא יכולין לדור במחיצת אחת.“ דאָס הייסט אַז דער אייבערשטער און דער אָנזען נישט זיין אין איין מחיצה. איז דאָך פֿאַר מיר קלאָר: אויב דער אייבערשטער קאן נישט וואוינען צוואַמען מיט אים, על אחת כּמה וכמה, און איך קאן אַודאי און אַודאי נישט וואוינען ביי אים... אָבער אַט דער אַנדערער, וואָס איז קיין בעל־גאווה נישט, אַזוי פֿיל וואָס ער האָט עבירות — שטייט דאָך בפֿירוש אין דער תּורה „השוכן אתם בתוך טמאותם“ און כּביכול דער אייבערשטער גופא וואוינט דאָך אויך אין דער טמאה... איז אויב דער אייבערשטער וואוינט ביי אים, איז שטייט מיר אויך אַז צו האָבן די אַכסניה ביים אים...

איבערדערציילט פון:

זאב אישחם

אונדזערע לייענער פון אויסלאַנד

ווערן געבעטן צו באַנייען זייערע אַבאַנאַמענטן פֿאַרן יאר 1976, איבערוויינדדיק 10 דאָלער, אויף דער אַדרעס:

F. C. E. Cont B. N. R. 45.10.7062 — București, România.

אין דער סומע איז שוין אריינגערעכנט די טאַקע פֿאַר דער לופּט־פֿאַסט, מיט וועלכער זיי באַקומען צוגעשיקט אַונדזער צייטשריפט במשך דעם גאַנצן יאַר.

צייטשריפט

פונעם רומענישן ערליגעזן יידנטום

דערשינט צוויי מאל אין חדש 1.12.1975 * בוקארעשט *

הרב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א הָאָט זיך צוריקגעקערט אין לאַנד

אין אונטן פון 26סטן באוועבער די האָט זיך צוריקגעקערט אין לאַנד, פון זיין רייזע אין ענגלאַנד, סאראייניקע שטאָט און קאָנאָדע, דער רב הראשי דער דוד משה רוזן שליט"א. אויסן אינטערנאַציאָנאַלן פּרעספּעראַן פון בוקאַרעשט אַטאַשע האָבן אים אָפּגעוואַרטet כּוֹי אים צו באַגרייסן מיט אַ וואַרעמע ברֶוְיָן־האַבאַ: די רבּניּת דער אַמאליא רױזן עמיל שעכטער, גנעראַל־שעקרעטאַר פון דער פּעדראַציע פון די יידישע קהילות פון רומעניע, דיאָל סענאַל, פרעזידענט פון דער בוקאַרעשטער יידישער קהילה, הרב יצחק מאיר אַרילוס שליט"א, היקטאַר רױזן, ערשטער רעדאַקטאָר פון אונדזער „צייטשריפט“, צייטשריפט־מאַכער, פּרעזידענט פונעם אָפּטייל מאַר סאַציאַלער הילף־מאַרשעל באַדעסקו, יוצק, גבאים פון שילן, אַנגעשטעלטער פון דער פּעדראַציע און פון דער בוקאַרעשטער יידישער קהילה.
עס איז געווען אַנװעזענע ה' יאָר לונגע צױט צו דערקלערן די רעליגיעזע־פּאַרעמפּטעס.

אין קומענדיקן נומער פון אונדזער „צייטשריפט“ העלן מיר אַרעפּסאַלעך אַ באַרייכט זענען באַזוך און דער טעטיקייט פונעם רב הראשי שליט"א אין די סאריניקע שטאָטן.

אין די דאָזיקע חנוכה־טעג...

אינט, ווען מיר גיבן צום דרוק דעם דאָזיקן נומער פון אונדזער צייטשריפט. צינדן זיך אן די חנוכה־ליכטלעך אין אלע אונדזערע קהילות. מיט עטלעכע און פריער צינדן מיר זיין אונזערע פון אונטן אין אונדזערע און אין אונדזערע קהילות. זיין זוכער פונעם אָפּטיילן נס, וואָס איז אויך אַזערקלערונג אויף אונדזער איבערקלעבן, ווייל אַזוי די געשיכטע כולל באַטייט עקזיסטענץ. באַי נאַר אונדז האָט עס חמיר, אין אלע צייטן, באַי מיט אַיבערלעבן.
אזוי ווי אין די פּרעזידענט־יאָרן, אַנצידענדיק דעם ערשטן ליכטלעך אין ערשטן חנוכה־אָנעס, מאַכן מיר די ברכה פון שׂהוּיגוּ, מיר לויבן דעם יאָר־שטעטן וואָס מיר האָבן איבערגעלעבט נאַר אין יאָר. אז מיר האָבן הידער זוכט געווען צו פּרעזעווערן אַס דעם באַשיצנדיקע ים־טובּ, יעדן אָנעס. ענבענדיק נאָך איין ליכטלעך צו דער עץ־ליכטלעך וואָס מיר האָבן נעכטן אַנצענדונג, זאָגן מיר די ברכה, בימיום ההם בוכן הזה, אַיבער דעם פון די סאַרצייטיקע טעג און אויך סאַר דער היינטיקער צייט, ווייל, נישט בלויז צוריק מיט 2140 יאָר. אין צייטן פון די סכּוּט, נאַר אויך אין אונזער היינטיקער צייט, זענען די וויצעניק ניצול געוואָרן אין גראַנגל מיט די פּיל מערער פון זיי אין דער עץ, — דאָס ליכט האָט זיך באַזיין גובר צו זיין דאָס פּינעטעריש, דער גייסט האָט בייערקומען די בראַטלע מאַכט, ביים דעם בוסן הזה... אויך ווי דעסאַלט, גלייבן מיר אויך היינט באַמונה שלימה, או דער עץ פון אַנדער עקזיסטענץ אָרף דער פּוּלעט איז צו לינגן דעם ליכט, דעם גייסט, דעם שאַרשירט, לאַמיר דעם טאָן מיט באַשיצנדיקייט אַן טעל, ווי באַשיידן זענען די חנוכה־ליכטלעך וואָס מיר צינדן אין די דאָזיקע חנוכה־אָנעס. אַס דאָס איז דער זינגען פון די ליכטלעך, און דאָס דעקלערט אויך סאַר האָט זייער באַשיידענע טיין אַז אונדז אזוי הייליק.
פינעס ווען אין די פּרעזידענט־יאָרן, איז חנוכה־ליכטלעך געלעגנהייט סאַר אונדזערע קהילות אונטערגעגעבן דעם באַזוך פונעם רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א, זיין אַנזענליכע, זיין אינפּיירירט וואָרט צינדן אַן אַ ספּיריד אַן די יידישע הערצעה, אז די חנוכה־ליכטלעך זאָלן נאַר מער שיינען. נישט רעכענענדיק זיך מיט דער צייט טרוקן צי וועטער, אין אונדזער גייט־טיקער פּנהג, אַנזענע אַן די גרעסערע קהילות אונדזערע, מיט אונדזערע צי סוואַנעס קהילות אַבער ער, מיט נישט אַזוי אַזוי די קלער גערע קהילות, אין וועלכע זען לעבן בלויז עטלעכע יידישע משפּחות, הייל אלע אונדזערע קהילות, אַן אונטערשיד פון זייער עץ, זענען גלייך ווי לינקע סאַר אונדז, אלע הערן ווי אַרבעטענעמען

ברוך ששעה ועושה נסים לאבותינו בימים ההם ולנו בזמן הזה!

וועלוול זבארושער א טרובאדור פונעם יידישן ליד

דיכטער, באוואוסטדיק פון זיין מיטע, גליק־לעך וואָס ער פּאָד דאָס אויספירן.
אין דער קרעטשטע פון שטעטן מאַרק האָבן זיך באַצייכנט צווייפּענזאַמלע יידישע בעלי־מלאכות פונעם פּערט פּאַדל־רַאַס פון יאָס, אין אַס דעם לאַקאַל ביי אַ געלד וויין און ביי אַ פּאַלעסטרעוון גאַרסאַר, האָט זיך געווען זבאַרושער, צי העלעלעט ווי אזוי מע האָט אים גערופּן צווישן זיינע פּאַדערע, קודם דער לאַמירס און געזונגען ווי אַן אַמאָר, אַבער מיט דער צייט איז ער געוואָרן אַ פּראָפּעטיאָ־ניסט, די ענטוואַרטיקייט יונגע האָט אים געגעבן אַ נאָמען, דער פּאַלעסטרעו־כּעסער. אין דער קרעטשטע פון העפּטאַלן עקעבה פון בוקאַרעשט האָט זבאַרושער דעקלאַמירט צום ערשטן מאל זיין ליד, אַרץ אויף מיין אָרס, אַקאַפּאַנירט מיט אַן אַימפּרודיערער מעלאָדיע, אַ זייער געלויבענע מעלאָדיע דערפרידונג.
אין יאָר 1934, כּטא אַ צווינג פון אינטי־פּוט פאַר געשיכטע פון די רומענישע יידן וואָס איז פּאַרנעמען אויף דער וואוינונג פון יעקב נאָפּער, אין דער היסטאָרישער משה שוואַרצפּעלד געקומען, אין דער באַגלייטונג פון אַן אַלס אַקטיאָר, הערמאַן רעזנעבאַרג, האָט אים שוואַרצפּעלד געכענט אַז ער זאָל רעדן וועגן זינגער הערענפּראָגן־זבאַרושער, וועלכע ער האָט געפּאָסן אין זיין יוגנט אין בוקאַרעשט און וועלכער האָט אים געהערט זינגען און העפּטאַנט קרעטשטע, דער אַקטיאָר האָט געשפּילט זיינע זכּרונגן, אַפּשפּעלנדיק זיך אויף דעם עפּאַטון איהאַלס, פּול מיט אַיפ־דיכטיקייט פון זבאַרושער קאַפּעאָזיציע, פאַר האַבנדיק דעם זכּרון, וואָס איז שטעצי־פּאַר אַן אַקטיאָר, האָט הערמאַן רעזנעבאַרג זעצן מיט צוויי מאָנאָלוגן (דער דערמאַנער און אויך אַן אַנדערן, דער באַקאַנטער) אין האַב עפּאַלס איבערגעזעצט יונדן 156 פּערן פון די צוויי מאָנאָלוגן, יעקב נאָפּער האָט אַרויסגען וויין באַוואונדערונג פון זייער הענטוויקייט און נאַס־דעכליסי.

ער איז געבוירן אינעם יאָר 1826 אין גאַליץ צייטן שטעטל זבאַרזש (נעבן סאַמאַפּאַל), ווי דער וו פון אַרעמע שוּמס.
נאָך דעם ווי ער האָט באַקומען אין דער הייט אַ יידישע דעריאַונג, בנימין וואָלף פּערענלי־פּראַני, וועלכער אונטערן נאָמען פון וועלוול זבאַרושער וועט ער ווערן אַ טרובאַדור פונעם יידישן ליד, איז ער געוואָרן אַ חסיד, צו די 19 יאָר האָבן אים די עלטערן חתונה געמאַכט, שפּעטער מיט צוויי יאָר פאַרלאָזט ער דאָס געב־בוירן־שפּעטל און ער באַזעצט זיך אין וומעניע, וועגן דער דאַסע פון זיין קומען קיין רומעניע זענען פאַראן חילוקי דעות, טייל האַלטן אַז דאָס איז נעמען אין יאָר 1847, אַנדערע מיינען אַז דאָס איז נעמען אין יאָר 1850 (אין דער רומענישער צייטונג "פּראָטעסטיאַנטס" ניר 26 פון 1855), יעקב שטערנבאָרג ווידער מיינט זבאַרושער "איז געקומען קיין רומעניע אין יאָר 1845".
כדי ער זאָל האָבן פון וואָס צו ציען חיונה, האָט ער צו ערשט זיך אָפּגעגעבן מיט מייסטר, דערנאָך האָט ער געגעבן העברעאישע לעקציעס, קודם נעבן באַפּאַשאַ, וואו ער האָט געלערנט מיט די נענדער פון אַן אַרטנאַר אויף אַ גוט, ער וואַנטערט דערנאָך אַרױס אַיבער פּאַרשידענע שטעט, אַפּשפּעלנדיק זיך אין יאָס, באַפּאַשאַ, און נאַלאַ אין בוקאַרעשט האָט ער זיך באַ־זעצט אין יאָר 1858, וואו ער איז געבליבן ביזן יאָר 1881. דאָס הייסט אַז ער האָט געלעבט אין רומעניע צווישן די יאָרן 1847 און 1881, אין אַס די 34 יאָר איז ער געווען אַ סוּדא, אַ מלמד, אַ מאַנטערנדיקער זינגער און סוּביעל, ער האָט געשריבן פּערזון אין יידיש און אין העברעאיש, פאַר פּיל פּון זיי האָט ער געמאַכט אויך די מוֹזיק.
די דערמאַנטע צייטונג "פּראָטעסטיאַנטס" (ניר 26 פון 1901 יולי 1855) פאַרעפּוטלעכט אַ ביאָגראַפּיע סקיצע פון אַרטיסטן סורקו אונטערן טיטל: "וואָלף הערענפּראָגן־זבאַרושער", וואו ער איז פּאַרנעמען ווי איינער וואָס איז באַמאַכט מיט אַ גרויסן פּאַסישן נעפּיל, פּאַראַדי ניקט מיט אַ מוֹזיקאַלישן סאַלאַנג און האָט די געט פּון אַימפּרודיערן, צום סוף פון דעם דערמאַנטן אויטיל ווערט געזאָגט: "פּיל פון די פּערזון זענען נאָך נישט פאַרעפּוטלעכט געוואָרן, אַזוי באַמאַכט, דעפּאַלס (1865) איז דאָס געווען דער מצב, די ערשטע לידער־זאַמלונג פון וועלוול זבאַרושער ליריק דערשיינט ערשט אין 1868 אין יאָס און נאַך דערצו אַן אַקאַמפּאָנימענט, אין אַפּריל 1933 האָט די רומענישע צייטשריפט "האַשמאַנאַט" פון בוקאַרעשט פאַרעפּוטלעכט אַ ברייטערע שמועס פון מ.ה. באַרי אין וועלכער ער מחבר האַלט וועלוול זבאַרושער פאַר אַ משכּיל, איינע פון די אַקסיווטע און רומעניש, פון די דאָסן וואָס מיר פאַרמאַגן, האָבן זיך נאָך געענען מיט דעם פּערזענלעכקייט פון אַס דעם טרובאַדור פונעם יידישן ליד: שפּאַס רומאַן יעקב באַפּאַמאָסקי, משה לוינסקי, יעקב שטערנ־בערג און אַיזוב כּהן.
עס איז אינטערסאַנט נאָכצופּאַלען דעם אָרפּן ווי אזוי אַס דער פּאַעס־זינגער האָט זיך מאַני־פּעסטירט אין דער פּענלעכקייט, אזוי ווי אַן דערע יידישע זינגער פונעם לאַנד (ישראל), שכר נאַלרשיטי, משה פּינקל (א"א), האָט זבאַרושער געוואָלט פּאַרוויילען דעם טולט וואָס האָט זיך אייפּראָוויירט — און יידישע פּאַלעסטינאַ־דישע, טייל פון זיי געזאַמלט און צוגעפאַסט צום טעקסט, אַנדערע געשאַפּעט סאַקט דורך אים, דער אַקטיאָר האָט זיך פּאַרנעמען אין פּראַק און אַזאַכען, האַבנדיק אַ זשאָפּען, האַבנדיק אַ דעקאַר פון ברויז צוויי ברענענדיקע ליכט, אויף אַ טישל, דעם גרעסטן דערפּאַלג זיינע האָט ער געהאַט אין קאַפּע־הייל זעל פון זיינע סאַלאַן אין דער וואַקאַרעשט־נאַס.
דיכטער און אַקטיאָר, האָט וועלוולעק אויסגענוֹ־מען ביי די ברייטע מאַסן, -אויפּהאַלטנדיק חמיר דעם טעקסט־פּינען פּענלעכקייטן ניוואַ" (יעקב שטערנבערג). דורך דער מעלאָדיע און באַוועגונג עפענטן זיינע לידער מיט פּאַלעסטרעו, האַבנדיק זייער יסוד און אויסדרוק פון די יידישע מאַסן, עס פּילט זיך אַפּס די זייער אַנפּוּקלעטע אימ־פּאַרוואַזיע, וואָס איז דערנאַנגען כּמעט צו שלמות. דערנדיק וועגן דער רעָל פון די חסיד־נעריש און די גליטעראַישע קרעטשטע, האָט יעקב שטערנבערג זיי געהאַלטן פאַרן אָרס וואו די סאַלאַנגן וואָס זענען אַרױס פונעם פּאַלע האָבן זיך מאַניפּעסטרט, דאָס אָרס פון דער קולטור, וואָס שפּאַסט פונעם פּאַלע, אין שייכות מיטן טרובאַדור זבאַרושער, דערמאַנט ער: "די איינדרוקספּולע אויפּריכטיקייט פונעם פּאַלע־

מ. ראָטענבערג

אזיתן אצרייה

ליקוטים מעובדו של הרב הגאון ר' אברהם ארי' רחנ' זצ"ל

תשובה צ"ו

איתי אחיכ בענף יוסף יעקב סוף הענינה בשם סי' רצוף אהבה שפמרת כוננת התום' ולא התעה דעשו יו"ט לאסור מהספר והענינה אלא מה שהותרו ה' שבתים היינו יו"ט עצמו יומא טבא לישראל והקשה בענף יוסף מ"מ' המב"א בסי' תקע"ג דהתן אינו מתענה בסי' טבא כיוון שמדובר בסי' וכן הלבוש טיים נשאוהו כיו"ט לענין נפילה אפים והענינה ע"כ וכל הדברים הללו אינם מובנים לי במחכמה דליכא לטיחא דאתי למעטי עשאו הו"ט לאסור גם בהספר והענינה דהא אמרינן בירושלמי הג"ל דאף הימים הכתובין במג"ת סתם שישאוראהו יו"ט אינן א"י טורין בהספר, ועוד כאן ה' שו"ב הו"ט הוא גם על יו"ט שהוא יום הענינה ותחנות ומפילא פשוט דגם ט"ו נאב לא נאסר בהספר הענינה ט"מ' אין שום תמי' על המג"ת והלבוש כמ"ל דבמחל"ל קת שנוי' להרוקה וסבילי' הלקט מורה בהספר והתנהו רי' לאירד דעה אף בדטלה מג"ת מ"מ מפני שאירעו בו כמה דברים טובים אין להתענות בו ולומר חתנה כנ"ל אלא המנהג גי' ושי"ע, גם משי"כ אחי"כ בענף בשם בא"ר דכיון דביה"כ נתן ב' טעמים שמעט דמטעם אחד לא הו"י אלא יו"ט כפשוטו אבל כשיש עוד טעם אחר שייך לומר בו שלא הו"י ויו"ט איש ראל כו' וכן הוא בס"ו ב"ה שכל אמורא נותן טעם למה עשו בו יו"ט ובעירוף הטעם של התנא שבו כלו מתי מדבר הרי שיש ב' טעמים ויו"ט אמורא לא הו"י דובגמו ע"ש משמע דבאי הארץ עשו אותו יו"ט פשוט משום שכלו בו מתי מ"ד דבר ואח"כ בדרך שני שניתוסף בו מה שהותרו שבתים כו' לא הו"י יו"ט דובגמו וכן אליבא דשאר אמוראי כל חד כדאית ל' והמעין שפיר יראה דאי' לכיון פ"ה זו במתניתין רק כמ"ש לעיל דלכל מיד עשו אותו יו"ט לכתחלה משום שם המקובל ואח"כ בחרו בו לקבוע המנהג לצאת ככלי לבן כו' ואחר זה לא הו"י שם כמורה מפני הענין הגדול הזה שנתחדש רק בשני יו"ט אלו, אבל הענין יעקב שפיר קאמר שם בדשם שוה"מ ע"י טעם אחר אל הו' עוד השוב כ"כ רק מפני ב' טעמים הוא עדיף משאר יו"ט כגם ט"ו באב ע"י טעמו של ר"א הגדול דקרי ל' יום חבר מגל כו' וע"י טעם שני של כל אמורא ב"דאית ל' הו' עדיף משאר יו"ט ע"ש וכוונתו שוה"מ שיום זה הו' עדיף משאר יו"ט ע"כ התנינו בו גם יציאה במחול ולא בשאר יו"ט, ונשאר עוד מעט בדין בקולמס לפרש ד' הכלבו

הג"ל ענין היציאה במחול ה"י כשביל אותו שאין יד אביהן משנת להשיאן לאיש כו' והלא בגמ' הביאן בהרייתא דבת כלך שואלת כבת כ"ג כו' הרי שכולן שאולין. ג"ל שלא היו אוסרות בחור שא ענין רק אותן שלא היה יד אביהן משנת אבל כדי שלא יתביישו וגם כדי שיבואו

הג"ל ענין היציאה במחול ה"י כשביל אותו שאין יד אביהן משנת להשיאן לאיש כו' והלא בגמ' הביאן בהרייתא דבת כלך שואלת כבת כ"ג כו' הרי שכולן שאולין. ג"ל שלא היו אוסרות בחור שא ענין רק אותן שלא היה יד אביהן משנת אבל כדי שלא יתביישו וגם כדי שיבואו

יהדות על רגל אחת

בית המקדש

בית הגדול והקדוש ביותר לעם ישראל, בנה על הר הבית בירושלים והיה מרכזו הרוחני של האומה הישראלית.

בית המקדש הראשון (הבית הראשון) הוקם (950 לפני הספירה) על ידי שלמה המלך בחר הכורית. הוא היה הבית.

את הבית הראשון החריבו צבאות נבוכדנצר עבד נבוכדנצר, בימים ז'—ט באב, שלושת אלפים מאה שבעים וארבע לבריאת העולם (586 לפני הספירה).

הבית השני הוקם על ידי שבי ציון בגולה בבל, ביום כ"ד אלול. שלושת אלפים מאהים ארבעים וארבע לבריאת העולם (לפני הכפירה). היינו כמבעים שנה אחרי הורבן הבית הראשון (על בנייתו מנפרס בפרטות בספרים בני ווכיה, עזרא ונחמיה).

הבית השני הולל על ידי היוונים ונחרה על ידי יהודה המכבי ומבאו, ומאו הלא והשתכלל בידי מלכי החשמונאים. הורדוס המלך שיכלל ושיפץ את הבית במשך שמונה שנים (20—12 לפני הספירה) והורידו כן היסוד.

בית המקדש נשרף ביום ט' באב (70 לפספירה ה' כללית). מבית המקדש נשאר שריד והוא הכותל המערבי.

בית דין

המונה התלמודי למסד השיפוט היהודי בכל העניני נים האזרחיים, הפליליים והדתיים.

בית הדין הגדול (סנהדרין) דן גם בעניינים מדיניים. לרבות הגירת מלך והכרזתמלחמה.

בבתי הדין בישראל יושבים שלושה שופטים (דיינים) ובודים הסמכות לדון בדיני אישות.

בית דין של מעלה

בית דינו של הקב"ה (הקדוש ברוך הוא).

בימה

הבמה הנמצאת במרכז בית הכנסת, המשמשת לעמוד עליה לקריאת התורה.

בכמה עדות משמשת בימה זו גם כתיבה, שעליה עומד "השליח ציבור" (הוא החזן), ועל כן קוראים את הבימה גם בשם חיבה.

דברי תורה

מאת חכמי רומניה וגאונים ז"ל

ליקט ועיבד הרב יצחק מאיר מארילוט

לחנוכה

עוד שתכלה רגל כן השוק (מסכת שבת כ"א—ב). לפי הדין השקפה החכיות בכל דיניו וימנהי הנוכח נובע רקע מוסרי לחיי הישראלי. כי לכל הלכה יש לה בסיס מוסרי נוסף על בסיסה ההלכתי. לדוגמא, בהלכות הנוכח כיסן הרע"א במשנה ברורה (כע"ף קטן ו'). נפסק ל' הלכה. אם יש לו שכן בצמצום קל כל שמונה היסוד ולחברו אין כלום. מוטב שידייק בכל לילה נר אחד ויחן גם לחברו שכן, ואשר לאשלו, מה מעניין אותו מהעשה אצל חברו? אני מעוניין לקיים המצווה בהידור ולא מענייניו הוא מה שנעשה אצל הוולת, אולם לא כך דרכה של תורה, וההלכה בשטח זה ברורה למדי. כל ישראל ערבים זה לזה" (שבועות ל"ט—כ).

מוטב שתהיה קצת על התידור שלך כדי שגם השני יקיים את המצווה במידה מינימלית. אמר לך להצטמצם בד' אמותיך ולא מרד שלום עלי נפשי ולהשאיר את הוולת בחורג.

ובחשקה זו נעמד בין שאר דיני ומנהגי הנוכח המונה ה' הלכודי. עוד שתכלה רגל כן השוק, ואכורים החסידים, ה' מצווה של נר הנוכח עריכה ל' השפע עוד כדי שתכלה הרגל כן השוק, שתעקור ממנו את ה' רגילות הנשמיית והמידות ה' בנות, שבהם אנו קשורים ונתורי נים בחוך השוק.

לפי ההלכה, מחילות ושמיים שאין מדליקים בהם בשבת מד' ליקים בהם בחנוכה (שבת

כ"א—ב). מספרים בשם ה' רבי מקוקס, שאסילו נשמות כאלה (נר ד' נשמת אדם—משלי כ—כז) שהשבת אינה מעוררת אותן ואין לה השפעה עליהן, יש בכוחה של הנוכח לעורר אותן.

ההלכה לובעת שההלכה עושה מצווה ולא הנהה (שבת כג—א). מספרים בשם סבי, הרב מברדיצ'ב, שעיקר תכלית המצווה הזאת היא ההלכה. ההתלהבות להדליק את האש המתלקחת בהנשמה.

לפי ההלכה, מצוות הדלקה נר הנוכח משתקעת החמה (שבת כג—ב), אין מדליקים נר הנוכח קודם שתשקע החמה" (שלהן ערוך הרי"ב סעף א'). החכ"י דים מסבירים העיקר בזמן של שקיעת החמה בחקופת הששכה יורדה לעולם וכבר נדמה, שכלו כל הקצין (סנהדרין צז—א) ושבו אין תקווה חלילה, בזמן הזה דורש כמיוחד וביותר ר' הדליק את נרות החנוכה שאורם יגרש את המאוש ויערר התקווה והבטחון.

ההלכה אומרת, נר הנוכח מצווה להניחה על פתח ביתו מבחון וכשעת הסכנה נכיתה על שלחנו וזיו (שבת כ"ב). כסבירים הספורים שאחד מי עיקרי היהדות הוא לא לדאוג בעצמו בלבד אלא לעסוק גם במצווה של הדרכה, להתחיר למוטב גם אלו שהם "מבחוץ". אבל בשעת הסכנה, בשעה שאי אפשר לעשות זאת, בשעה שאדם נמצא במצב של "לכן בעת ההיא יודים" (עמוס ה—יג), בכחינת ה' הרשתת הריש בעת הזאת" (אסתר

כ"א—ב). מספרים בשם ה' רבי מקוקס, שאסילו נשמות כאלה (נר ד' נשמת אדם—משלי כ—כז) שהשבת אינה מעוררת אותן ואין לה השפעה עליהן, יש בכוחה של הנוכח לעורר אותן.

ההלכה לובעת שההלכה עושה מצווה ולא הנהה (שבת כג—א). מספרים בשם סבי, הרב מברדיצ'ב, שעיקר תכלית המצווה הזאת היא ההלכה. ההתלהבות להדליק את האש המתלקחת בהנשמה.

לפי ההלכה, מצוות הדלקה נר הנוכח משתקעת החמה (שבת כג—ב), אין מדליקים נר הנוכח קודם שתשקע החמה" (שלהן ערוך הרי"ב סעף א'). החכ"י דים מסבירים העיקר בזמן של שקיעת החמה בחקופת הששכה יורדה לעולם וכבר נדמה, שכלו כל הקצין (סנהדרין צז—א) ושבו אין תקווה חלילה, בזמן הזה דורש כמיוחד וביותר ר' הדליק את נרות החנוכה שאורם יגרש את המאוש ויערר התקווה והבטחון.

ההלכה אומרת, נר הנוכח מצווה להניחה על פתח ביתו מבחון וכשעת הסכנה נכיתה על שלחנו וזיו (שבת כ"ב). כסבירים הספורים שאחד מי עיקרי היהדות הוא לא לדאוג בעצמו בלבד אלא לעסוק גם במצווה של הדרכה, להתחיר למוטב גם אלו שהם "מבחוץ". אבל בשעת הסכנה, בשעה שאי אפשר לעשות זאת, בשעה שאדם נמצא במצב של "לכן בעת ההיא יודים" (עמוס ה—יג), בכחינת ה' הרשתת הריש בעת הזאת" (אסתר

חסידים מספרים...

והנבתי את אשר אחון — אע"פ שאינו הגון

חסיד אחד היה לו הצדיק ר' זושא מאינופול ז"ל, שהיה עשיר, והיה נגיל לנסות לתיים קרובות קבועות הצדיק וכהנות אותו מנסיו. טסקיו של אותו חסיד היו מצליחים, והיה תולה את הדבר בזכותו של הצדיק, ואיננו פגע אמת, שבא אותו איש לר' זושא, וזושא לא היה בביתו, הוא נסע אז לרובו, המגיד הגדול חמריטש ז"ל, שאל היהודי את הרבנית: — היכן הוא הרבי? השיבה לו, שהוא נסע לרובי, תמה היהודי: — לכוט יש הרבני נס'כו ובי? השיבה הרבנית: — בנודא. שאל אותה שוב: — מי הוא אותו הרבי? והשיבה: — המגיד הגדול חמריטש. נלמדן אותו יהודי ברעתו: אם אני נוסע הרבני שלי כן מצליח אני לי, על אחת כמה' זכמה כשאטע הרבני, של הרבי, בנודא שיצליח לי יותר ויותר.

חזל היהודי לנסוע לר' זושא, והתחיל לנסוע להמגיד חמריטש. מאז והלאה התחילו עסקיו לרדת מטה מטה, טרה ההצלחה מאתו.

עבר זמן מסוים, והיהודי ראה, כי ברע הוא, וחלה הדבר כעון עתה את הצדיק מאינופול, החליט לנסוע שוב לר' זושא, בא אל הצדיק ושאלו: — יסלה לי הרבי אם אנהיב לשאלו שאלה אחת: מדוע כשהייתי נוסע אל הרבי היו עסקי מצליחים, וכשהתחלתי לנסוע אל הרבי של הרבי, שמו"הסתם הוא רבי גדול יותר, פסקה הברכה ממני, ועסקי מפטידים? השיב לו ר' זושא: — העטם הוא פשוט. אני באמת אוני צדיק כלה, ולכן כשהייתי נוסע אלי ונותן לי מעוה, אע"פ שאיני כדאי ואיני הגון, לכו גם מן השמים לא היו מדקקים מתן, והיו שולחים ברכה במעשייך, אע"פ שאינך כדאי והגון לכך כלה, אבל כיון שתתחיל לרדק ולנסוע להמגיד הגדול חמריטש, שהוא צדיק באמת, התחילו מן השמים לרדק עמך, לראות אם כדאי והגון אתה לקבל ברכה, ומשמצאו שאינך כדאי, פסקה הברכה מאתך.

ע"פ חסידים זקנים וזקנות אשר נשאו פנים רוחניים רבים, וזוהי נבואתו של ר' זושא מאינופול ז"ל.

במסכת שבת (כב—ב) נאמר "היה תפוש שר הנוכח ועומד לא עשה ולא כלום". הרב ה' ל' זעליג בשם ספרי חסידים מסביר שהיינו שנשאר אחי ה' הדלקה באותו מעמד ועומד" בלי להתרגש טרם שהדליק, ולא התעלם להבין חכם הנוכח, לא עשה כלום בחלקתו.

ואלה שעוקקים בטעמי המנהג גים מכבירים את הנהוג בחנוכה לשחק בסביבון, ואילו בפורים מכותבים את הרעשן, לפי ששני מחקקים אלו משמלים את ה' מעוררות של שני הופנים הללו, והם גם רמז לזירות קולמס, שלא להתייחס ברעיים הקשים ר' האפלים ביותר, כשנדמה שאין עוד שום הצלה, שהגזירה לי מה, או כמו בימי המלחמה עם היוונים, שכתובות רבים פיתכה כן היהדות והיו כבתיים באופן נורמלי בצנחונם, הנה בא רק סיבוב אחד והכל נשתנה לטובה, כשיבטם גם חנוכה, מה שמשיעי לנו? נשיב: המטרה הנוכחית היא להדליק נרות בבתי ישראל ר' לגרש את חשכת הלילה ה' משתררת, וכלל גדול בהיים, מעט אור דוחה הרבה כן ההושך ואור הדש האיר.

כנאומי הרב אורנשטיין שיתון ככאן והוספתו נוסף משלי